

Скоро
ЖБ 64

Суранчы ЖЕТИМИШОВ

КЫРГЫЗ АНЫКЕСИ

2

Книга должна быть возвращена
не позже указанного здесь срока

Колич. предыдущ. выдач

25000

ОШ ШААРЫНЫН 3000 ЖЫЛДЫГЫНА КАРАТА

Скript
ЖЕ64

СУРАНЧЫ ЖЕТИМИШОВ

КЫРГЫЗ КАНЫКЕСИ

Үч бөлүмдүү сегиз көрүнүштөгү
тарыхый драма.

ББК 84 Ки 7-6
Ж-64

Жетимишов С.

Ж-64 Кыргыз Каныкеси: Тарыхый драма: (Пьеса).-Ош: 1999-40б.

ISBN 9967-06-016-6a

Кылымдын көөнөрбөс барагында ысмы өчпөс болуп жазылып калган инсандарды тарых эч качан эстен чыгарбайт.

Ош шаарынын 3000 жылдык тарыхында да эчен залкар инсандардын таржымалы кийинки муундарга белгисиз болуп келсе да элибиз өз эгемендүүлүгүнө ээ болгондон соң тарыхтын жүзү айкын ачылышына жол коюлууда. Алардын айрымдары XI-XIX кылымдарда жашап өткөн Бабур, Кубат бий, Бүргө баатыр, Ажы бий ж.б. Нүсүн, Алымбек, Курманжан, Абдылдабек, Камчыбек баатырлар сыртка басып алуучуларга каршы элди биримдикке үндөп, Ата журтун балаган улуу эрдиктерди жасаган тарыхый инсандар, Алар жөнүндө илимий талдоолор, изилдөөлөрдү жүргүзүү бүгүнкү муундагылардын милдети. Ал тарыхый инсандардын басчып өткөн жолу, жаштарды ынтымактуулукка, биримдикке, эл-жерин сүйгөн баатырдыкты даңазалоого үйрөтөт.

Ж 4702300300-99

ББК 84 Ки7-6

ISBN 9967-06-016-6

© Жетимишов С., 1999

БАШ СӨЗ

С.Жетимишов көп жылдардан бери поэзияда, прозада жана журналистикада калетин сынап, өзүнүн бир катар ырларын, аңгемелерин, көлөмдүү макалаларын республикалык, облустук баста сөздө жарыялап келе жаткан иди ректүү авторлордун бири. Ал маданият тармагында да эмгектенди. Азыр "Мыйзам" аттуу гезиттин башкы редактору.

Автордун "Кыргыз каныкеси" аттуу драмасы 19-кылымда түштүк жергесинде жашап өткөн тарыхый инсан Курманжан датканын өмүр жолун, анын коомдук саясий иштерин жана Ош вилайетинде жашаган карапайым калктын

тагдыры үчүн күйгөн карата-каршылыктуу күрөштөрүн чагылдырып берүүгө арналган.

Драмада негизинен Курманжан датканын өмүрүнө байланышкан бизге, жалпы изилдөөчү тарыхчыларга белгилүү окуялар каттылып, автор тарабынан ал окуялар чакан эпизоддор, көрүнүштөр аркылуу чечмеленип берилет. Башкы каарман Курманжан датканын образы, жалпы карапайым калк кадырлап, урмат-сыйга ээ болгон эл адаты экенин далилдеген эпизод драманын эң алгачкы көрүнүшүндө эле ачылып берилет. Ал эми кийинки эл аксакалдары, бийлер жана Бухара эмири менен жолугушкан көрүнүштөр башкы каармандын образын тереңдетет.

Драмадагы Кудаяр хандын образы аркылуу элге оор салык салып, аны өндүрүү үчүн ар түрдүү жазалоолорго барган, өзүнүн хандык тактысын сактап калууну көздөгөн, бир жагынан Курманжан башында турган көчмөндөрдөн чочулаган бийлик адатынын эки жүздүүлүгүн көрөбүз. Ал эми орус бийлик өкүлдөрү фон Кауфмандын, Скобелевдин, Ионовдун образдары аркылуу Россия империясынын баскынчылык саясатын, ар кандай айла -

аталдар менен жалпы жергиликтүү калкты бийлигине баш ийдирүү аракетин көздөгөнүн туюнабыз.

Ал эми өз элинин турмушунун жакшырышы, көз карандысыз жашоого болгон мүдөөлөрүн ишке ашыруу үчүн күрөшкө чыгууга даяр турган элдин кыжырдануусу Абдылдабектин образы аркылуу чечмеленген. Негизинен эпизоддук көрүнүштөргө катышкан каармандар дагы жалпы драманын өзөгүнө, мазмунуна бириктирилген. Драма жөнөкөй түшүнүктүү тил менен жазылган. Каармандардын сүйлөө речиси да ошол окуя болуп өткөн тарыхый доорго туура келет.

Жыйынтыктан айтканда драмага автор көп күч жумшаганы көрүнүп турат. Белгилүү тарыхый окуялардан тынч-карапайым элдин ошол учурдагы оор турмушу, элдик толкундоолор ага каршы катуу жазалоо акцияларын уюштурган орус армиясынын адилетсиздиги- ал адилетсиздиктерге каршы турган Курманжан энинин адилет күрөшү драмада кызыл сызык катары даана көрүнөт.

Драмада келчликтер да жок эмес, анын үстүнө автор дагы да иштээрине ишенебиз.

К.Тамбаев.

акын-жазуучу.

Кыргыз Республикасынын маданиятына эмгек сиңирген ишмери,

КАТЫШУУЧУЛАР:

Курманжан датка - кыргыз каныкеси
Абдылдабек - анын баласы
Өмүрбек - датканын кайниси
Фон Кауфман - Түркстан генерал-губернатору
М.Д.Скобелев - орус аскеринин жетекчиси
Ионов - орус аскеринин майору
Шабдан - орус аскеринин кызматкери
Музаффар - Бухара эмири
Кудаяр - Кокон ханы
Дубана

Саякатчы, бийлер, жигиттер, элчи, катчы, соодагер, абышка-кетпирлер, келин-кыз көпчүлүк эл өкүлдөрү катышат.

Окуя 19-кылымдын этегинде 1865-76-жылдардын аралыгында Фергана өрөөнүнүн Ош-Алай аймактарында өтүп, Кокон хандыгынын жана андан кийинки мезгилди сүрөттөйт.

Б Е Т А Ч А Р

Ак карлуу Алай тоолору, жайлоо, боз үйлөр.
Коңур тартылган чоор үнү сыбызгыйт. Жылкычылардын кыйкырыгы. Кишинеген жылкылардын күтүрөгөн туяктарынын үндөрү.

(Сырттан бала шашып чуркап кирет.)

Бала Чоң эне, чоң эне!

(Утурлай жигит чыгат)

Жигит И-и, жигит?

Бала Чоң энеме келдим.

Жигит Чоң эне эмес, датка, каныша - дегин.

Бала Андай эмес, Байбиче энеме келдим.

Жигит И-и эмнеге?

Бала Апат төрөдү, ал Зейлүү болдук, сүйүнчүлөп келдим.

Жигит Болсун, болсун, эмне төрөдү?

Бала Уул. Бала төрөдү.

Жигит Бөрү. Ипилюу болгон турбайсыңбы. Жакшы, мындан кийин каныша эне-дегин, такулбу?

(Бала башын ийкейт, сырттан Курманжан кирет)

Датка Болсун чүрпөм, болсун! Бөрү туулган тура. Сүйүңүңө бир тай. Бул азаматка бир тай кармап бергиле!

Жигит Куп болот, датка-эне. Сүйүңүңө аргымактуу да болдуң.

Бала Жаш-аа! Датка энет тай берди! Датка энет тай берди!

(Датка баланы карап жылмаят, сырттан айылдаштары кирет)

Абышка Алансыңбы датка балам?

Датка Бар болуңуз, келиңиз?

Абышка Жайымча эле.

Датка Ко-ош, сүйлөй олтуруңуз?

Абышка Өзүң айткандай айылыбыз менен баягы жерге чот, керкибиз жетпей, текенин мүйүзү менен таш-жарларга арчадан аштоо жасап, суу алып келдик. Чыккан тайса сугарганга жарап калды. Ал жердин даанын аласак, айлыбызга береке кирип, аштыгыбыз данга толчудай. Арыгыбызды Курманжан арык деп атадык. Буйурса жокчулуктун азынан кутулчудайбыз. Сарт, жоош урууларындагы букаралардын атынан ырахтат!

Экинчи абышка Урум калча. жалгыз уулум бар. Олжокелик бир тоютаяктын кызын жактырып калыптыр. Кыздын атасына барсак "Калыңсыз кыз болбойт" - дейт. Бергенге дарманым жетпейт. Эки жашты эштештирип коебу - деп, келип олтурат, датка айыл?

Датка (жигитине) Аксакалдын айтканын алдына салып бергиле! Эки жашка, бизден кошумча болсун!

Жигит Куп, болот!

Экинчи абышка Ыраазымын! Өтүрү кор болбо датка айыл.

Келин Касиеттүү датка эне! Жакшы ниет менен балага ат койдурганы келдир эле.

Датка Элдин уулу болуп, эл сактасын. Эр жеткенде бек аталсын. Балтыр бешиктин ысымы Бекболсун.

Келин Ырахтат утай эне! Айтканыңыз келсин! Кыдыр даарыган сөзүңүз эл болсун!

Жигит Датка эне! Сизден уруксат сурап. Агалдын ашын берүүгө бугу айынын башы деп, жарыя кылып койдук эле. Кайсыл күнү өткөрүүнү тасилеттеп деп аксакалдар жөнөттү.

Датка Ашка кимдер чакырдыларбы?

Жигит Даңалазуу аш беришке көп деле чатабыз жок. Бирок, өзүбүздүн Чон-Алай, Кичи-Алайдагы уруулар тугөл. Өзгөн, Ноокат, Булак-Башыдагы жек-жааттар.

Датка Иштин башы ишемби, - деген. Катылгаңар кандай?

Жигит Баары жайында эле.

Датка Үйөздөгүлөрдү чакырдыларбы?

Жигит Сизден уруксат болсо...

Датка Аларга кабар берилет. Кыргыздардын салт-санаасын көрүшсүн.

Жигит Куп болот, байбиче эне! Жакшы туруңуз!

Жигит Датка эне, мейман келди. Орус экен. Жер кыдырып жүрөт , дейт.

Датка Атын алып, даам таттыргыла. Анан бул жакка кирсин. Катчыны!

(Катчы андан соң мейман кирет).

Мейман Алаңсызбы айым!

Датка Бар болуңуз! Келиңиз мейман!

(Жеңине колун ороп сунат. Мейман ийилип туруп колун обот.)

Мейман Менин атым Алексей Павлович.

Датка Жакишы болот.

Мейман Кабарыңызды Санкт-Петербургда жүрүп уккам, "Датка", "Кыргыз канышасы". сиз менен таанышканыма кубанычтатып, көрүшкөнү атайын келди.

Датка Ырахмат, азиз мейман.

Мейман Хандын кабыл алуусунда болгонмун. Жардыгы тына.

Датка (катчыга) Катчы оку!

Катчы «Маргалап, Анжиян, Шаархан, Араван, Булак-Башы окруктарынын Ош, Үч-Коргон, Чилтион, Сох, Исфара, Чаркух жана Ворух шаарларынын башчыларына, амирлерине, саркерлерине бул улуу буйрук белгилүү болсун!

Алты орус адам, алардын ичинен бирөө аял. Жети кызтатчысы менен тоолуу аймакты көргөнү баратат. Аларды мейман катары кабыл алып, өтүнүчтөрүн аткаргыла! Көчмөндөр менен сарттардын бири да аларга кол тийгизбесин. Орустар саякатын көңүлдү жана тынч өткөрүшсүн! Буйрук бардык жерде аткарылсын! Сейит Мухамад Кудаяр хан». Күн жылы жазылган.

Датка Биз орустарды тамыр дейбиз. Жардамды аябайбыз.

Мейман Ырахмат, айым! Кечиресиз бир суроо? Орус элдеринен да таанышыңыз барбы, айым?

Датка Биз улут бөлбөйбүз. Орустардан Черный паша, Искобул паша, Оёнов тырза өңдүү аскер кызтаткерлери менен байланышып турабыз. Өзүңүзгө окшогон кыдырмачылар да көп келишет.

Мейман Урматтуу айым, сиз жөнүндө уккандарыта ынандым. Көп таалыматтардан кабардар экенсиз. Элге кылган кызмат, "Жибек жолу" ааламдын тең жарымына, сизди, кабардар кылды-го деп ойлойбуз.

Датка Кытай, Оогонго кербендер өтөт. Аларга да жардамды аябайбыз.

Мейман Элди Кудаярдын салыгынан бошотконуңуз чынбы?

Датка Ордого салык төлөбөйбүз. Бул туурасында хандын жарнамасы бар.

Мейман Кечиресиз? Бизге жардамыңыз болот бекен?

Датка Алды менен дем алыңыз. Бизде кудайы конокту сыйлоо саят.

Мейман Ырахмат датка айым.

БИРИНЧИ КӨРҮНҮШ

Тоо этегиндеги ак орго. Курманжаңды тегеректеген аксакалдар, бийлер.

Курманжан Аксакалдар, бийлер! Силерди чыкырганымдын жөн жайы ушундай! Журт башына түшкүл түшүп турган чак. Кокон хандыгы ыдырап, ордодо ишенич кетти. Айласы куруган эл арка-жөлөк издеп, бийликтен сестенип турат. Качкандардын алды минтип айлыбызга да кирип келди. Алардын курсагы ач, кийим-кечеги жок. Дабан ашып Кашкарга барса, тутуугу жылыбы? Бөтөн эл, бөтөн жерге барса ким калка болот? Мурдагы бизге келген кашкарлыктардын кейпин кийери бышык. Менин пикиримде калпыстык болсо ачык айткыла.

1-бий Жок байбиче. Калпыстык жок. Туура айтасыз.

Курманжан Туура болсо, кана, этне дейсиңер?

2-бий Бек айым, «Эл ичи базар, элден чыккан азар» дейт. Элден чыкпайлы. Бу чөлдүктөр даде өзүбүздү туугандар. Сизди, элетиктерди калка кылып олтурушат. Жардамчыбызды аябайлы.

1-карья Хандык ордо, байлык, бийлик талашпай, элдин катын көрбөйбү. Эли жок да, хан болобу?

Курманжан Ошол эл качкан соң, ортого адат салып, анысы келип жатпайбы.

2-карья Кашкарлыктарга түшкөн түшкүл, буларга келбесин. Жан соогапал келгендерге, баш-паанек болуп каралашалы.

Курманжан Андай болсо жакшылар! Ар айыладан үй жыйдырып, качкындарды киргизгиле! Колуңда барларың таманына каралаш!

Карья Бул да болсо, кудаанын буйругу. Элди сыйлайлы.

Курманжан Соотчулук үчүн, үй жетпегендерин караштырып, чак баштууларга кошукула! Келгендердин жап башын тактап, катка алгыла!

Абдылдабек Меймандар келатат. Кана, келиңиздер, азиз теймандар?

(Сырттан адам айтын меймандар келишет).

Эмир Ассалом алейкум. (Отургандар жалпы орундарынан турат)

Курманжан Бар болуңуздар! Келиңиздер азирети теймандар?

Эмир Козголбогула! Тынчсыздарбы айым?

Курманжан Шүгүрчүлүк. Кана төргө отуңздор?

Эмир (Эмир чөгөлөп олтуруп куран окуйт) Датканын бак-дөөлөтүн балдарына, айым сизге берсин. Жанын жаппаты кылсын, эгет. О-тин!

Бек айым! Кайран датка жакшы адат болчу. Коконго эле эмес, оң-солго колу жеткен, аброу тоодой пенде эле. Кашкар-кытай, Ооганга, ыңдыга, Бухар, Сталбулга катташ болуп, дос күткөн хандый эле атири бар, башы таанымал жөлөгүбүз эле. Ажаал кайын, шейит болуптур. Колубуз менеп топурак сала албай калдык. Кана этнейсиңер? Минтип адыңыңга келип, куран багышладык. Кайрат кылгайсыңар. Датканын калган күнүн, отурун, оотадын балдарыңыздарга, сизге берсин кудаанын.

Курманжан Ыбрахмат! Бухара эли үн бүткө тынчпы?

Эмир Шүгүр-шүгүр бегайым! Энди, келгенден бери коногуңуз болуп сизге жүз көрсөтүп олтурабыз. Даткабыздын кетпес кеги алынды. Күнөөкөрлөрдүн мүсүрати келип, ажал тапты. Коңул тынды.

Курманжан Окүмдөр, эл башына түн түшүп турганда коңул кайдан тынат?

Эмир Эп айттыңыз, Бек айым. ошол эл камын көрүп. Кокон хандыгынын да келечегин, чогуу -чаран ойлонолу?

Курманжан Келечекти ойлоо башка. Бирок, эл ошол хандыктан кетип, ыйык жерин таштап качып жатпайбы?

Эмир Ханды элине кам көрсүн, качырбай калка болсун, -деген ойдо, алып келип, а сиздерге чоң ишеним менен келип отурабыз?

Курманжан Азирети, ханы жок калк болсо да, калкы жок хан болбойт. Калка болор ханыбыз, элге керек болбой калды.

Эмир Хан тагына кызыккан көп. Бу балаңарга, ата турасы экен. Эми ордого, файытакка огожо кылгайсыңар деген, тууганчылык өтүнүч менен келдик.

Курманжан Сиздин суранычты аткарсак эле, иш оңолуп кетеби?

Эмир Ооба, бек айым! Мурдатан эле Кудаярдын такка келишине, сиздердин көтөгүңүздөр чоң экендигин, бир Кокон эле эмес коңушу турган пенделердин баары билет. Бирок, ал өз жакындарынан куугунтук жеп, көрбөгөндү көрдү.

Курманжан Эл кадырына жетээри күтөп?

Эмир Кагылып-согулуп акылына кирди, Эми жетет.

Курманжан Окүмдар башыңыз менен өзүңүз келипсиз...

Эмир Ырахмат, ыраазымын!

Курманжан.- (Ойлуу) Азирети, ынтымак тилеп, ортого түшкөн калыска капачылык болбойт, Бирок, жамы Кокон атынан айтыш кандай болоор экен?

Эмир.- Бекайым, Сизге ушул элге, Кокон өлкөсүнө сөзү өтөт хан көтөрүүнү мойнуна алат деген ишеним менен келип олтурабыз.

Курманжан Коңулүңүз сынбасын. Биз такта болору...

Эмир Ан-баракеде, бекайым!

Курманжан Башына оор иш түшсө элин таштап качкан тырзаңыз, эми журт эгеси боло алабы? Бийлик бар жерде кулдук бар. Кулдук бар жерде зордук бар. Бийлик колого тийген соң кыялы кырч пенде тез көбөт.

Эмир Баракеде айым! Эне сөзүн айттыңыз. Элдин мүдөөсүн чечет деп, эми эсине келди.

Эл Айым эп айтты. Туура сөздө тууган жок.

Эмир Ыкфар болоор ишиңиз ырбап тапсын! Эл кызматына жетээр... Болбосо аны, бир аллага койдук.

Курманжан Эл ыйык. Анын кадырына жеткен бар, жетпеген бар...

Эмир Мунуңуз ак сөз. Айкөл мүнөзүңүз бар экен айым! Телирди кызуусунда дейт. Мынча болду көчүп келген туугандарыңызды, өз жерине кайтарууну хан атынан өтүнөөр элем?

Курманжан Окүмдар! Туугандарыбыз көчүп келген жок. Хандын зордук-зомбулугуна чыдай албай, баш калкалар жай издеп, качып келип

олтурат. Эгерде бизден кайрым болбосо, Кашкар багытын көздөй жол тартууга кам уруп олтурушат. Кокон хандыгынан чекеси жылыбаган журт, Кашкардагы хандыктан не жакшылык көртөк.

Абдыдабек Алайдын эли баткан тоого, чөлдүктөр батпай калтак беле. Ар уруудан жардам чогултуп, жер бөлүштүрүп, качкындарды багарабыз бышык. Кыш-кыроодо бөтөн жерге теңитпейбиз.

Эл Туура, туура. Жардамыбызды аябайбыз.

Курманжан Окулдар! Эл ыдырап, ырк бузулбасын десе, ханыбыз алык-салыгын ушул баштан токтотсун?

Эмир Бул талабыңыз орундаларын, мен хан атынан айтсам осол болоор. Бирок, бизге түшүнүп, баалаган татилеңиз жерде калбоосу бышык.

Курманжан Бул сөзүңүз үчүн ырахтат, азирети!

Эмир Көп китептерден кыргыз эли, андагы баатырлар, алардан кет калышпаган аял заты туурасы, окуганым бар.

Курманжан Коңул бөлгөнүңүзгө кубанабыз.

Эмир Алардын ырастыгына, тына сизди көрүп кубанып олтуратын.

Курманжан Баалаганыңызга ыраазыбыз, өкүлдөр?

Эмир Маликедей аброюңуз менен көп жерге таанымалсыз, бек-айым!

Курманжан Бул да болсо даткабыздын даңкы менен окшойт.

Эмир Дагы бир кубанычты сизге ыроолойлу деген тилегибиз бар.

Курманжан Айттыңыз, өкүлдөр?

Эмир Сизге, датка партамын ыгаруу туурасында, айым!

Курманжан Датка?

Эмир Ооба. Датка деген даража бир вилайеттин көсөмүнө, жеңилбес аскер башчылыгына берилгери баардыгыңыздарга маалумдур. Бекзаада Абдылда, атына муну, үн чыгарып окутуңуз?

Абдыдабек (үн чыгарып окуйт) Бухара-и-Шарифтин шайх-уль-Исламынын ынык фатмасы (чечил, бүтүмү) өкүлдардун жардыгы.

Курманжан Азирети! Мен, эл даткасынын бир жесирилмин. Бул ыйык даража тага туура келеби. Балдар жан. Арабызда эл бийлеген азаттар арбын! Ошолор аясын? Жакшылар! Кана ылайыгың келгениң ая!

Бийлер Биз ыраазыбыз, дайыче. Бул даража сизге гана ылайык. Сиз элге башчы болуп калдыңыз. Жол койдук сизге, алыңыз!

Эмир Анда жарлыкты жарыялап коеюн. Бухара-и-Шарифтин шайх-уль-Исламынын жардыгы менен Маматбай кызы Курманжанга датка наамы берилсин!

Курманжан Калкым, бул жарлыкка ыкфарсыңарбы? Датка даражалыгы тага ылаайык келеби?

Эл Туура сөз, туура бүтүм. Даража сизге гана ылайык, элдин мүдө талабы да ушул.

Эмир Кут болсун улуу даткалык даражаңыз айым! Дин исламга, дин колдогон азиз ордого, ак кызтат өтөңүз?! Аяланын айткуну жолуна, калың калкты баштаңыз. Баатыңыздан бак кеттисин, айым! Датка даражаңыз кут болсун! Кана, эл-журт Оо-мин!

(Түрүндөр күтүк айтат).

Эл Даткалык улуу даражаңыз кут болсун! Мартабаңыз ашсын, датка айым! Эл эгесиз, байбиче! Башыңыздан бак кетпесин, датка эне!

1-байбиче Куданын бергени. Кайсы аял затына мындай даража ыйгарылчу эле. Ак жолтой бол!

2-байбиче Ак элечегиңе, бак консун, курдаш! Ата-бабанын, өзүңдүн даткаңын арбагы колдосун!

3-байбиче Даткалык наатың мубарак болсун.

Эмир (Кызыл кымкап тон жабат) Паргана, Алай вилаятына гана эмес, бүтүн мусулман пенделеринин ичинде алгачкы жолу аял-эне сизге, датка парманын ыйгарганына, Бухара элири сыйтыктанат! Эми мусулман жолунда да акылмандуулугуңуз, ачык айткан зиректигиңиз жана калк арасындагы кадыр-баркыңыз жогорулай берсин. Хандыктагы кыргыз-кыпчак, казак, өзбек, тажик элдеринин башын бириктирип, бел болуңуз!

Курманжан Азирети, ырахмат сизге! Бирок, бул даражага жеткирген гүлстан даткамдын арбагы.

Эмир Хан ордосунда бүлүк чыгып, бийлик талаш. Арытан орустар кирип Ташкент, Маргалаңды алды. Чыгыштан англия, кытай менен оогонду тукуруп турган учур. Коконго тасилатка барыңыз. Кудаярдын бийлиги сиздин бийлик.

Курманжан Ырахмат, азирети!

Эмир Датка, Алымбек агабыз Кокон ордосун илгертен бийлешип келген. Эми ордо бийлиги уулдарыңыз менен сиздики. Абдылдабекти ордого жибергиңиз?

Курманжан Ырахмат, биз бийлеген заман өттү. Эми ордо бийлиги жаштарга наасип этсин.

Эмир Парганадагы Анжиян, Ош вилаятин сиздин алты болуш бийлейт. Ордодогу тартипти жөнгө салууда сиздерден жардам күтөбүз?

Курманжан Азирети! Ордого кызыккандар көп. Өзүңүз айткандай коргонууга кол курайлы. Абдылдабектин ордуна агасы Жаркынбай барат. Ал журттун тынчтыгын коргоосун.

Эмир Датка айым туура айттыңыз.

Абдылдабек Кана, азиз меймандар, жүрүңүздөр!

ЭКИНЧИ КӨРҮНҮШ

Хан сарайында шаан-шөкөттүү салтанат. Эки сакчынын ортосунда такта Кудаярхан олтурат. Шыпылдаган кызматкерлер ары-бери чуркап кызматта. Музыканын коштоосунда гарем кыздары бийлөөдө. Араб музыкасы менен араб кызы бийлейт. Андан соң индия музыкасында инди кызы бийлейт.

Сырттан эшик ага кирет.

Эшик ага Уруксат этиңиз, ханым?

Кудаяр Сүйлө!

Эшик ага Улуу урматтуум! Сизге алайлык Курманжан датка айым куттук айттырууда.

Кудаяр (ордунан турат, кол көтөргөндө музыка токтойт) Асыл заада аял затынын чыгаан даткайымы, кун чыгыштагы биздин канаты-

быз! Ардактуу адатыбызды, мурда болуп көрбөгөн чоң урмат-сый менен тосуп алгыла!

(Керней-сурнай тартылып, жоңо килемдер төшөлөт. Жагымдуу салтанат менен Курманжан узду Абдылдабек ээе кырет. Бардыгы ордуларынан туруп, жүтүнүп тосуп алышат).

Курманжан Жакишыңыздарбы, азирети өкүмдар?

Абдылдабек Ассалоом алейкум! Улуу урматтуу, хан ээе!

Кудаяр Ва алейкума ассалом! Ва рахматилохи ва баракат. Куш келипсиз, датка айым! Куш келипсиз, бекзаада!

Курманжан Кудайым кушбак кылсын.

Кудаяр Жакишы дем алдыңыздарбы?

Абдылдабек Ырахмат, улуу урматтуу ханым!

Кудаяр Сиздердин келишиңиздер, мени абдан кубандырды, Ак пейилиңиздерге ырахмат!

Курманжан Ордого куттук айтуу милдетибиз, журт эгеси!

Кудаяр Кокон хандыгынын өкүлү катары оогон, англия, кытай мамлекеттери менен алака түзүүдөсүз. Ак ордонун ишеничин актай беришиңизге биз ишенебиз.

Курманжан Ишенгениңизге, ырахмат!

Кудаяр Ордо дайыма сизди кадырлайт. Ошондуктан биз да датка парманын, бийик даражаны ыйгарууну чечтик.

Курманжан Ханым, даткалык даражаны Бухара элиринен алдым. Башкага бергениңер оң?

Кудаяр Бухарага датка болгон эм. Бизге, Кокон хандыгына да датка.

Курманжан Аман тоодой албан эрлер, бийлер турганда даткалык даража алынган болор?

Кудаяр Кокон да өзүнчө мамлекет. Даткалык даражаны элдин башчысы деп сизге ыйгарылган.

Курманжан Ырахмат өкүмдар!

Кудаяр Ами тилеги сиз аркылуу датка айыл. Элдин, мамлекеттин биримдүү болушуна улуштуруу кошо бериңиз!

Курманжан Ырахмат! Элдин, жердин тынчтыгына кат көрбүз. Албетте, хан таланын аткарууну милдетибиз деп эсептейбиз.

Кудаяр Даткалык даражаңыз кут болсун, датка айым! Даткалыкты тастыктаган мөөрдө ысытыңыз чегерилген.

Кудаяр Биз ыразыбыз, өкүмдар!

Кудаяр Улуу мамлекетибиздин күн чыгыш канатындагы ишенимдүү өкүлү, даткайымга ордодон белек берилсин! Сарнай жабылсын! (Кызматчы алып келген кызкап тонду жапат)

Курманжан Бул каткордукка милдетүүбүз. Ханым, ачык айтып, ак сүйлөшкөн жакшы. Эл ичи даде тынч эмес. Алык-салыктын түрү көбөйсө көбөйдү бирок, азайбады.

Кудаяр Ал да болсо мамлекеттин кызыкчылыгы датка айым! Ордодо байлык болбосо, мамлекет күчүнө кыребиз!

Курманжан Анткениңиз менен каралган кыяк кынылып калды.

Салыкка чыдай албаганы дагы эле жерин сатып, башка жакка кетүүгө аргасыз болушууда.

Кудаяр Тартип деген болот. Бийлик күчүндө болбогон жерде, тартип жок, даткайым!

Курманжан Бийликти күчөтөт деп, катчыга бөлөш, эл ырайытын келтирбейт.

Кудаяр Керек болсо, кылыч менен жазалоо ашыкча болбойт.

Курманжан Кылыч менен жазалоо... Эл кыжырын келтирип, нааразылыгын күчөтөт. Тополоң чыгат.

Кудаяр Козголоң деңизчи... Деги ошол, козголоңчулардын таянары ким?

Курманжан Элдин таянары эл. Ошол элден чыккан эрлер болот.

Кудаяр Ошол эрлер тоолук туугандарда көпү?

Курманжан Эл болгон соң, элдин ичинде баардыгы бар.

Кудаяр Ордо бийлигине моюн толгогондор, кийинки күндөрү көбөйүп баратат.

Курманжан Хан бийлиги-адилет болушу ылаазым эле.

Абдылда Ордонун таянары да тоолуктар болот. Муну эсиңизден чыгарбаңыз, ханым!

Кудаяр Орустарга "Кол берген" тоолуктарга ордо кантип ишенет. Аркалыктар Кокон чептерин талкалап, анттип кетти. Эми орустар Ташкентти сагалап турган чакта...

Абдылда Дале болсо, ошол тоолуктар жарайт.

Курманжан Эл колундагы нанын алдырбаса башкалап менен иши не. Ар ким өз тиричилиги менен.

Кудаяр Ордону душмандардан сактаган, сарбаздардын ат көөлүгү, талак-ашы кайдан болот?

Курманжан Колдун камын кол башчы корот. Жардыга асылып, анын баласынын жарты тоочун аскерге алып бериш деге эле уят иш.

Кудаяр Эмне кылыш керек?

Курманжан Колдун санын кыскартыңыз. Алар да жер иштетип жанын баксын. Канчалаган жер ээл жатат. Элге бериңиз?

Абдылда Жери жок качкындар бекер жүрбөй жерди иштетишсин?

Кудаяр Макул, айым! Анжиян-Ош тартагындагы вакаптагы жерден башкасына суу чыгарып, эгин эктиришти бекзаада сизге тапшыралы.

Абдылда Айтканыңыз болот, ханым!

Кудаяр (Алакан чабат. Эшик ага кирет.) Катчыны.

Катчы Лан-пай, ханым.

Кудаяр Анжиян-Ош айтагындагы бош жаткан жерди арык казып, суу чыгарып иштетүүгө Абдылдабекке берилсин!

Катчы Жаздым.

Кудаяр Алайлыктарды алык-салыктан кутулатуу үчүн жардык даярдалсын!

Катчы Куп болот, ханым!

Кудаяр Ордого болгон ой-түдөөңүз болсо ачык айтыңыз?

Курманжан Окундар, бизге тээрлениңиз түшүп турган чакта Ан-

жиан, Алайдан түшкөн абактагыларга азаттык берип, алык-салык төлөй албаган жетим-жесирлердин жерлерин кайтарыңыз?

Кудаяр Ошондой кадат таштасак Ажиан-Алай тынчыйбы?

Курманжан Жакишылыкка жакишылык, жакишынын иши. Ажыдарды козгобосо ая чакпайт.

Кудаяр Макул. Бирок көчтөн теңтектериңиз тополоң чыгарышканын коюшсун!

Курманжан Бийлигиңиздин тартабасы ашсын! Өкүмдар, эл талабын эстен чыгарбасаңыз эле алар тынч.

Кудаяр Тынч болбосо колдоруңан этне келтек эле?

Курманжан Анчалык катуулукка кетпең? Көпчүлүк көзүңө топурак чачууга болбойт.

Кудаяр Жок. Тополоңчулар тоолуктардан коркконубуз болбойт. Антсек, алардын таасири башкаларга да тиет.

Курманжан Ошентсе да элге этият мамиле керек.

Кудаяр Ордо этияттабайт. Ошол элден буйруп алат, тартып алат. Болбосо...

Абдылдабек Болбосо калк менен хандын ажырымы күчөйт.

Кудаяр Тейт! Хандан баш тартып, калк каякка барат?

Ош шаары. Чакылдатып узанган усталар. Үркүп кошкурган аттарды жоошуган атчандардын үндөрү.

Азанчынын үнү угулат. Алоо-акбар. Алоо-акбар.

Жасоолдор чыгат.

1-үн Оо, адатдар. Калайык калк!

2-үн Уккула! Укнадым дебегиле!

1-үн Ынтымакчылыкка баш биригип, кол куралып жатат.

2-үн Жарагы жок келбегиле!

1-үн Колуңарга курал алгыла!

2-үн Антангыла! Антангыла!

(Керней-сурнайдын бапылдаган үнү угулат. Жасоолдор сөздөрүн кайталашат.)

Дубана:

Кошун жүрбөй оо кол болбойт,

Бей саат күнү оо жол болбойт.

Карышкыр баксан оо тал болбойт,

Кеме жүрбөй оо сая болбойт.

Алла-уу, алла-уу.

Эр жигиттин оо белгиси,

Элди артынан оо эрчитет.

Эл атасынын оо белгиси

Эр балдарды оо телчитет

Алла-уу, алла-уу.

Баштаганды оо билбеген,
Баш аламан оо эл бузат.
Бастырганды оо билбеген,
Салпактатып оо жол бузат.
Алла-уу, алла-уу.

Көл чогулса оо көл болот.
Көл толкуса оо сел болот.
Селдин күчүн оо тыя албай
Эси кеткен оо дел болот.
Алла-уу, алла-уу.

(Курманжан чыгат).

Курманжан Кудайым сүйгөн пенде, кайрыла кет?

Дубана (Жүтүпүп) Ырахмат, азиз эне! Кудайым колдосун, сизди!

Курманжан Кайдан келе жатасың, азиз тейман?

Дубана Жер кезген дубананы да, кайдан деп болобу, Касиеттүү эне!
Баскан жерибиз текенибиз. Жеткен жерибиз түнөгүбүз. Даат таткан
жерибиз үйүбүз.

Курманжан Анда бизден даат татып, конуп кет?

Дубана Ырахмат, умай эне! Ишим көп шашылыштын.

Курманжан Жер кезген кишинин да иши болобу?

Дубана Болот, датка эне!

Курманжан Табыштактатпай ачык айт, дубанам?

Дубана Энди үгүттөн жүрөм.

Курманжан Эмнеге?

Дубана Күрөшкө.

Курманжан Кандай күрөшкө?

Дубана Баш бириктиргиле, ырыскынарды талашкыла дейт.

Курманжан Тилегин ак экен. Бүгүн өргү, үстү- башыңды жаңылап
берейин?

Дубана Көл башчы эне! Үстүт жаңы болсо дубана болбой
калбайтынбы? Жетимдерге бер!

Курманжан Курсагыңды тойгозуп, коноктоюн?

Дубана Жарыктык, курсагыт тойсо, ач кадырын билбей
калбайтынбы? Жесирилерге бер!

Курманжан Сапарың алыс болсо, ат тингизейин?

Дубана Касиеттүү эне! Жол кадырын билбей калат. Атты эл
талабын талашкан эрлерге бер?

Курманжан Жакшы касиеттин баары сенде экен!

Дубана Көкүрөгү зирек, көзү ачык, эне! Бутум чалыкпас, кийимит
жыртылбас, курсагыт бөксөртбөс, көкүрөгүм кирдебес кудайдын пендеситин.
Көл баштаган ой-түдөөңдү эл жактырды. Элдин эркиндигинен ыйык эмне
бар, ыйык эне! Алдыңда айчыктуу туу көтөргөн балдарың бар. Артыңда
сан колун, түтөн болгон журтуң бар. Бүгүн кыргыз-кыпчак, тажик-
өзбек, түрктөн-казак түп көтөрүлүштү. Элдин каары ханды урат.
Бакытты тартып аласаң, алгач бей-бечараларга бөлүш, эне!

Курманжан Дубанат үйүндө кайрат, сөзүндө кубат бар экен- дегү килсиң чыныңды айт?

Дубана Адат жогунун алтын уясы, утай эне! Мага окшогон дүйнөдө сан тиң. Алардын аттары ким? Өздөрү да биялейт. Бирок, элдин арасында жашап, эл дейт. Датка атабыздын мидифесинен таалим алып, илим - билимдин аркасынан түшүн, жер кезип, эл кыдырабыз. Билбегенди үйрөнүп, билгенибизди башкаларга үйрөтөбүз. Колуңуздан даат таткам, датка атанын насаатын уккам. Балдарыңызга да жакшылык ыроолоп келет.

Курманжан Пендет, сени менен сүйлөшүп, көөнүм тазара түштү. Кал дегенге көнбөдүң, туңу билеригимди ал. Бир керегиңе жараар.

Дубана (Билерикти айландыра көрүп) Касиетүү эне! Бул билерикти датка атабыз Стамбулдан алып келди беле!

Курманжан (Таң калып) Аны да билесиңби?

Дубана Кезинде баасы кырк жылкыга чыккан эле.

Курманжан Дубанат, баары менен кабардарсың?

Дубана Ооба, кабардармын.

Курманжан Көзү ачык, сырдуу адат көрүңөсүң?

Дубана Кайдан, касиетүү эне! Журт кадырын билгендерге бер. Ашык дүйнө башка душман. Кош болуңуз!

Курманжан Дубанат токто! Сырды ачпай кеттиң!

(Күлгүрөнүп басып кетет)

Дубана Акылдуу пенде оо элде бар

Асылдын баары оо кенде бар

Түшүткүн баары оо жерде бар

Тугөнбөс байлык оо элде бар

Тируүндө билгин оо кадырын

Түбөлүк турган оо элде бар?

Курманжан Ооба, түбөлүк турган элде бар? Уюган кеби алтын, башыңда байлыгың тол экен! Бирок жер кыдырып турак албаган кеттиги бар экен. Эл баштай турган эси бар экен, аргытак тинбеген аягы бар экен.

Сырттан жигит шаанып кирет.

Жигит Датка эне!

Курманжан Угуу жатат.

Жигит Ар дауандан чабаганчылар келди.

Курманжан Чакыр! Ал жайын билели.

1-жигит Амансызбы, датка эне?

Чыйбыл датка жөнөттү. Козголоңчуларды коядойбуз дешти. Жайлоодон аттарды карматып келип, суутуп, такалатып жатышат. Бир түтөн коз даяр. Анан да Маасы, Шайдандыктар бириккенин билдир дешти.

Курманжан Жакшы болот. Менден аларга салат айт. Ырахмат дегин! Иштип жагдайына карай кабар алышып түрүлсүн.

(1-жигит чыгып кетет, 2-жигит кирет.)

2-жигит Датка эне! Мин Дөбөдөгүлөр Асикке чогулушту. Колдун саны үч түтөнгө жетти. Озбек, тажик, түркү биригишти.

Курманжан Курал жарагы шайбы?

2-жигит Колго тийгенин алышты.

(3-жигит кирет)

3-жигит Датка эне! Уулуңуз Абдылдабек жөнөттү.

Курманжан Кандай кабар?

3-жигит Паргананын бардык элинен өкүлдөр келишти.

Курманжан Кай жерден биригишти?

3-жигит Баягы убадалашкан Бото-Кара кыштагында. Болотту кан көтөрөбүз. Батасын берсин дешти?

Курманжан Капырай, канчалаган аксакал, көксакалдар турганда...

3-жигит Ошол аксакалдар, бий-даткалар. "Энеден улук эч нерсе жок Датка, айкөл" эне келсин. Ак батасын берсин!" дешти.

Курманжан Ошол тил билги акылмандардан айланайын! Эселер атынан каалоотду айтам! Жигиттер! Аңтарды даярдагыла!

Чечкиндүү кадамдайт.

ТӨРТҮНЧҮ КӨРҮНҮШ

Түркстан генерал-губернаторунун кабинети. Падыша Николай II сүрөтү. Анын каршысында Борбордук Азиянын картасы. Анда белгиленген кызыл желекчелер. Кеңеш жүрүп жатат.

Фон Кауфман (Картанын жанына келип). Ошол биз кызыккан Орто Азиядагы Кокон хандыгы күндөн-күнгө алсырап бараткандыгына өзгөчө көңүлдү бөлүү керек.

Скобелев Ооба, алгачкы көтөрүлүштү кыргыздар башташты.

Фон Кауфман Ага хан курал менен жооп берди.

Скобелев Сох дарыясынын боюндагы көтөрүлүшчүлөргө каршы эки миң аскерин жөнөтүптүр.

Фон Кауфман Алар козголоңчуларды аёсуз жазалашты.

Скобелев Көтөрүлүшчүлөрдү Намангандагы Хасан, Нанай кыштактары Ош, Анжиян тегерегиндеги кедейлер кубатташты.

Фон Кауфман Туура айтасыз, урматтуул, негизги козголоңчулар кол өнөрчүлөр менен дыйкандар.

Скобелев Андан соң Маасы, Базар-Коргон, Шайдандык козголоңчулар чыкты.

Фон Кауфман Михаил Димитрович мырза! Бул жер-жерлердеги чыккан чакан тополоң эмес. Чоң көтөрүлүш. (Консуруону шыпыгыратат сырттан адъютант кирет.)

Адъютант Угуң жатат. улуу урматтуул!

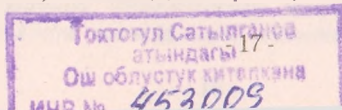
Фон Кауфман Кокон хандыгынын өтүнүчүн алып келиңиз!

Адъютант Куп болот, улуу урматтуул!

Фон Кауфман Империябыздын аскер министри граф Милютин "Кокондун ички иштерине" түздөн-түз-кийлигишүүбүздү талап кылууда.

Адъютант (Сырттан кирип). Кайрылууга уруксат этиңиз!

Фон Кауфман Кана, бери бериңиз! Сизге уруксат. (Адъютант сыртка чагып кетет). Михаил Димитрович, мына окуңуз!

Скобелев Үн чыгарып окуйт.

«Сиздей урматтуу улук төрөдөн, көп жардам көргөн элет. Эми да колдойт деп үмүт кылам? Өз башымды да Кокон хандыгына да улук даражалуу алиран императорго тапшырам. Сизден орус аскерин, көп замбиреги менен Кокон шаарына тез аттанууга буйрук берет деп ишенет.

Сизди терең урматтаган Кудаяр хан. Шер-Мухамед Алихан уулу.

Фон Кауфман Ооба, Охналык кыргыз толдо Исак өзүн Алитхандын тукуму Болоттун деп жарыялап, жалган хандыкка көтөрүлүп алды.

Скобелев Урматуу генерал! Ага жапайы көтөрүлүшчүлөр ишенип, артынан ээрчишкен тура.

Фон Кауфман Кадитки Емелян Пугачевдей.

Скобелев Жалаңтош, өлкөсү жоктор.

Фон Кауфман Анткениңиз менен тырза, бул ишке Орто Азияга, коңшулаш мамлекеттерге зор абройу бар Курманжан датка балдары менен келип кошулду. Ал тургай Бото-Кара кыштагында Болотту хан көтөрүүдө Курманжан датка барып, бата бериптир.

Скобелев Анын дарегин Россия жеринде жүрүп, окуганын бар. Ал тургай биздин падышанын да эки-үч курдай сыйлыгын алган.

Фон Кауфман Анын баласы кат менен тага кайрылыптыр. (Папкадан кагазды алып окуйт.)

"Улуу урматуу паша! Түркстан генерал-губернатору Фон Кауфманга! Биз адилетсиздикке чыдай албай зекетчилерди карактадык. Хан бизге аскерлерин жиберди. Биз тоону көздөй качтык. Бирок, хандын аскерлери биздин 240 кишибизди туткунга тушуруп, Асакеде казыкка отургузушту. Ошондон соң өзүбүздү хан душманы деп жарыяладык."

Скобелев Урматуу генерал. Менимче туура эместей.

Фон Кауфман (окуйт) "Сиздер бизге адат жибердиңиздер, ага курсантпыз. Эми сиздер менен татыр болуп калдык. Сиз чоң начальниксиз. Эгер урушууну буйрусаңыз урушабыз. Сизди урматтап Абдылдабек».

Скобелев Улуу урматуул! Ал эми тага Лейлектиктер "Орус падышасы такулдук тапса Кокондун шордоу букаралары Кудаярдын зордугунан кутулар элек"-дешип кат жөнөтүшүптүр.

Фон Кауфман Андай каттар көп түштү. Мундуз уруусунан эки миң түтүн кыргыздар да "Кошулууга Россиялык падышага ортого түшүп бериңиз"-дешип өкүл жөнөтүшкөн.

Скобелев Демек, Кокон хандыгына дээрлик кыргыздардын бардыгы каршы экен да.

Фон Кауфман Ошондуктан Михаил Димитриевич! Сизге бериле турган тапшырманын мааниси чоң.

Скобелев Айласы кеткен хан, бизден калка издеп отурат.

Фон Кауфман Көтөрүшчүлөр менен астайдил татиле кылууну эстен чыгарбаңыз.

Скобелев Эсте болот улуу урматуу генерал!

Фон Кауфман Айрыкча Абдылдабек менен Болот ханды колго түшүрүүгө аракет кылыңыз!

Скобелев Айтканыздай болот, улуу урматуул!

Фон Кауфман Генерал-майор Троцкийдин отрядын Махрат,
Маргалан шаарларын тартипке келтирүүгө коёсуз!

Скобелев Макуя, аткарабыз!

Фон Кауфман Генерал Вейнберг тырзага Коконду коргоону
тапшырасыз!

Скобелев Берилген тапшырмаларды кайрадан текшерип чыгабыз.

Фон Кауфман Ал эми сиздин көңүлүңүздүн борборунда дайыма ордо -
Кокон болсун!

Скобелев Аткарууга уруксат бериңиз, улуу урматуул!

Фон Кауфман Бул күрөш менен Михаил Димитриевич сиздин да,
менин да, детек көзүңүздүн тагдырыбыз чечилет.

Скобелев Ийгилик каалоого, уруксат этиңиз!

Фон Кауфман Мен эртеңки генералды көрүп турат.

Скобелев Сиз менен жеңиш күнү көрүшөбүз, улуу урматуу генерал!

Фон Кауфман Жеңиш! Ийиңерге ийгилик каалайт, тырза Михаил
Димитриевич!

Скобелев.- Ак падышага кызмат кылабыз, урматуу азиз генерал!

БЕШИНЧИ КӨРҮНҮШ

Жайлоо. Датка айыл адамдары менен көп салып олтурат.

Курманжан Датка шейит болсо да, армандуу кеткен жок. Беделдүү
беш болуш, капкалуу жети шаары, эли калды. Ар калаага медиресе
салдырып, тектеп ачты. Кыргыз жаштары актан-кара таанып баштады.
Оң-солду бириктирип кан төгүлө турган кармаштарды тыйып, ортого
түштү. Ал жагы Кашгар, Кытай, Ооган, Ындыга барып эчилик кылды.
Быягы орустар менен тамиле түздү.

Биринчи карыя Бу аркадагы бугу менен сарыбагыш урууларын
ыталага келтирүүдө жан күйгүзүп чуркаганын айтсаң.

Экинчи карыя Бий не болсо да намысты туткан пенде эмес беле.
Өзбек менен казак туугандар кыргыз эли ыркы жок экен дешпесин деп
жараштыргыча күйүп жүрбөдүбү?

Курманжан Жарыктык бек, пенденин дилин окуп, туйчу.
Ордодогулардын ушак- айыңына карабай кат үйрөтүп, кеңешке
кошту. Анын шаараты менен көзүт ачылды. Не керемет жерлердеги,
акылмандардын жашоо, каада, адеп, дүйнө жөнүндөгү ырларын окуп, улата,
тарыхый-наамелерден таалымат алдым.

Байбиче Бу жаштарыбыз да кат окууга кызыгып калышпадыбы.

Курманжан Бу пендечиликте бир адамдын ыйык руху, таза
жакшылыгы эсте калаарына көзүт жетти. Жавропа, Азия жаралысынан
түшүнүк алдым. Илимдүү пенденин көкүрөгү сезилет, көңүлү зирек болоруна
көзүт жетти.

Байбиче Көп окуган адам, делбе болуп кетет дешет, ушул чынбы?

Курманжан Илим жолуна баш оту менен берилген окумал-аалымдар
менен көп сукбатташат. Тирүүчүлүктүн жыргалчылыгынан кечип жер
кезген алардын дилдери тазалыгына, ниеттеринин жакшылыгына көп

ыпандым. Бирок көп окуп акылынан айныгандарды жолуктура албадым. Туңгучу болгон пенде түркөй болуп, дил, дин болуп, башкалардан өйдөсүнөт экен. Адамзаат баары бирдей, башы жумуру, аягы айры. Айырмасы эле өңү, түсү, дини, тили.

Карыя Карегим Курма, пенде баары окшош болсо эмнеге урушат, чырдашат?

Курманжан Жарыктык, бул кебиңиздин да жөнү бар. Тирүүчүлүктө жакшылык менен жамандык бирге жүрөт тура. Акыл менен актактык, барчылык менен жокчулук эзелтен келишпейт. Алдуу алсызды дайыта басынтат, тозунтат.

Карыя Бул орус дегениң, тунтүү журт дейт. Кыргыз анын алдында алсыздай көрүнбүз. Аларга катылбай тек койсо кантиэр эле?

Курманжан Ата, мотунум ай! Сырттан келген конок үй талашса жакшы болобу?

Байбиче Конокту кудай уруп кетпейби?

Курманжан "Эки тууган урушат да, эси жогу болушат", болуп хандын идилетсиздигине эл нааразы болуп, өз мүдөөсүн айтты.

Биринчи карыя Ханыбыз калк атасы боло албай калды.

Курманжан Хан аларды жазалады. Ага чыдабаган калың журт козголуң адилеттик издешти. Андан корккон хан орустарга кире качып, аларды тукуруп жатпайбы. Орустар менен кагылышып калдык, эми аркасы кандай болоор экен?

Экинчи карыя Ошол сени, аял жатканыңдан кагылайын. Аял башың менен бел чечпей ат арытып каяк баштап, жортуулга аттанышың коңулуңду уйгу - туйгу кылып жатпайбы?

Биринчи байбиче Козголоңчулардын коогасы бүт журтка тарап, баш көтөргөндөрдүн оозун тиктеген эле пенде. О, кудай, тынччылык бере көр?

Экинчи байбиче Хандан да орустардын адаби ашты дейби?

Жигит Датка эне!

Курманжан Айта бер!

Жигит Оогандык элчилер сурайт?

Курманжан Ат-көөлүктөрүн жайгаштырып, дем алыштыбы?

Жигит Кечээтен бери өргүштү. Сиз менен сүйлөшсөк дешет.

Курманжан Башчысы кирсин!

(Сырттан оогандарча кийинген өкүл кирет.)

Элчи Ассолоту алейкум!

Курманжан Ва алейкум ассалом! Келгиле жай алгыла.

Элчи Ырахтат, датка эне! Ыраазыбыз.

Курманжан Ат көөлүгүңөр атан, келдиңерби? Элиңер тынчпы?

Элчи Мейтан достугуңуздарга ыраазыбыз!

Курманжан Кана, эмне жаңылыгыңар бар?

Элчи Жериңерге орустар кирип келе жатыптыр. Каанырларга аттаныш мусулмантардын бирден бир милдетидир. Көздөн жардам бере албасак да, куралдан каалашыңча алышсын -деп, шах жөнөттү.

Курманжан Шахтын максаты эмне экен?

Элчи Орустарды Кокон мамлекетине киргизбеш.

Курманжан Ко-ош, дагы?

Элчи Мусулман өлкөсүн таза тутуш. Орус келип эл бузулбасын, жер бузулбасын дейт.

Курманжан Силердин шах, куралдарды кайдан алат экен?

Элчи Бизге Англия берет.

Курманжан Алардын куралына эне беребиз?

Элчи Эч нерсенин кереги жок. Биздин шах мусулмандык кана папызын аткарып жатат.

Курманжан Элчил, алмайдын бермейи бар. Биз орус элине этес, ханга каршы күрөшүп жатабыз. Англия менен өзүңөр алака кылсаңыздар да бизди өз жайыбызга койсоңор. Көп куралдын кереги жок. Бизге, элибизге тынчтык керек.

Элчи Биз милдетибизди өтөдүк.

Курманжан Менден мамлекет эгесине ысык салам билдирип коёрсундар?

Элчи Кайыр, жакшы калыңыздар, бекайым!

Курманжан Элчилерди аттантын, тондонтуп чек арадан өткөрүп коюшсун!

Жигит Куп болот, датка эне!

(Сырттан Абдылдабек жигиттери менен кирет. Ызаалуу, камчысы менен жер чабат).

Курманжан Эне болду балам?

Абдылдабек Хан желдеттери жырткычтай чатынышты. Жоолуккан күнөөсүздөрдү кыйнап өлтүрүп жатышат.

Өмүрбек Калктын айласы кетип тоону көздөй сүрүлүштү.

Абдылдабек Калктын каны суудай акты.

Өмүрбек Көпчүлүктүн калка кылары эле көтөрүшчүлөр.

Абдылдабек Көтөрүшчүлөрдүн кыжыры ташып, хандын колун артка сүрүп, шаштысын алдык.

Өмүрбек Абдырахман автобачы, Иса олуялар өз колдорун алышып бизге келип кошулушту.

Абдылдабек Курал жаатынан тансык болуп жатабыз, апа?

Өмүрбек Хан желдеттери бүт куралданган.

Абдылдабек Түркстан акитдигиндеги орустарга куралдан жардам сурап Мирбадал Маул уулу менен Акун далбылданы он бештей адам менен жөнөтсөк, орустар аларды өлтүрүп коюшту.

Өмүрбек Орустарды бул кылыгына козголоңчулар абдан нааразы.

Абдылдабек Орус аскерлери козголоңчуларды кырып жатышат.

Өмүрбек Эми ханга эле этес орус аскерлерине да каршы күрөш башталды.

Курманжан Азаттык муң-зарсыз, кан төгүүсүз болбойт. Элдин талатын талашып, кезинде далай эрлердин көкүрөгүнө найза кагылып, далай баштар ийинден алмадай ыргыган. Жандары шейит кеткен. Бирок, эл азаттыкка дале жетпейт.

Абдылдабек Элдин баары эле ханга каршы чыгып жатышат.

Курманжан Бу заман бөрүчө жортуп, итче кабышкан чак. Кылымдан көзү ачылбай басынып-тозунуп, куугунтук жеп, чайкалган эл тосулган колдой агууга нук издейт. Эл эркиндигин талашууда бөрүдөй өжөр, жолборстой чамынын турат. Бирок, кимдер жоо ал кайдан келип, кайсы бөйрөккө канжар уруп кетерин билбей баштары таң. Калкты бириктирип, кимге каршы аттанаарын туюнтуп, кол баштоо мына силерге окшогон эр уулдарынын милдети. Баштаган максатыңар аламан журтка айкын болсун.

Байбиче Ордо-бийлик деп, ортодо калк набыт болуп жатат. Кагылайындар, айткылачы? Убалы кимге алардын?

Абдылдабек Козголоңчулар менен катуу кармаштык. Колго түшкөн Уваихан төрөнү бошотуп алдык.

Өмүрбек Насиридин бектин колун талкаладык.

Абдылдабек Орус генералдарды Скобелев Вейиберг, Троцкийдин колдору менен жан аяшпай салгылашып, Ташкент, Кокондон сүрүп чыктык.

Өмүрбек Бирок, орустар курал жагынан үстөмдүк кылып кетишти. Бизге келген саткындар орустарга кайра кошулуп кетишти.

Абдылдабек Ок дарыбыз жок. Күчүбүз алсырады. Козголоңчулар айласыз чегиндик, ана!

Өмүрбек Скобелев Ошту, Троцкий Анжианды, Кауфман Өзгөн менен Кара-Сууну басып алышты.

Абдылдабек Элдн тыкачылык менен өлтүрүп жатышат.

Өмүрбек Орустар барган жерлеринде "Биздин эркибизди аткарбасаңар өз шоругар өзүңрдө" дешип, козголоңчулардын башчыларын кармап берүүнү талап кылышууда.

Абдылдабек Абдырахман автобачынын артынан Коконго кирдим, Болотханды бошотууну талап кылдым. Чыккынчы орустар менен тил табышып Кудаярдын күчүгү Насиридинди хан жарыялай коюптур. Катуу айтыштык. Тайсалдап калды.

Өмүрбек Болотхандын колго түшүшү көтөрүшчүлөрдүн жылдызын жерге тушуруп койду.

Курманжан Хандын зордугунан да, орустардын кордугу ашкан тура?

Өмүрбек Ак-Жар менен Ашоб кыштагындагылар орустарга каршы күрөштө колдоруна куралдарын түшүрүшпөптүр.

Абдылдабек Ал тургай аялдар үйүндөгү аш бычактарын алып чыгышыптыр.

Өмүрбек Кырчылдашкан салгылашууда орус аскерлери элдн найзалары менен сайып өлтүрүшүптүр.

Курманжан Орустарга катылып, жыландын куйругун бастык. Тостону жырдык. Эми сел каптап, кыян жүрөт.

Абдылдабек Сел каптап, кыян жүрсө-тособуз ана! Эл башына түшкөн күн, эр башына түшкөн түн. Бизди күрөшкө чакырган ошол эл.

Курманжан Өлбөс доону доолаба, өлбөс жоону жоолаба деген Жоо жатан.

Абдылдабек Жоо жатан. Бирок, коколошуп калчуу заман.

Өмүрбек Бөтөндүн катчысын чапкыча, элдин кайгысын тапканыбыз он.

Курманжан Тугонгон сайын тутогон,
Түбүнөн бери күчөгөн,
Түптүү журттун белгиси.
Азайган сайын алкынган,
Ак жолборстой чатынган,
Айдыңдуу журттун белгиси.

Абдылдабек Эми бир гана жол кармашуу калды. Ата-бабанын жерин коргой албасак, бизди корустонго койбогула, ана!

Курманжан Алда балам ай!...

Абдылдабек Орустун генералы Скобелев менин наатыма тактуб жазыптыр.

Курманжан Кана, окучу?

Абдылдабек (окуйт)

«Абдылдабек датка! Сизди Абдулкеримбекти кошуп алып, өз ыктыярыңар менен бизге келүүңүздөрдү сууш кылатын! Сизге жеңилбес орус армиясын тоолор да, суулар да, душмандар токтото албашына ошондой эле Сиз качандыр бир кезде биз тараптан колго түшмөйүнчө качкын болуп жүрө берериңиз айкын!

Курманжан Токточу жай оку!

Абдылдабек Эгер сиз бизге багыксаңыз, анда жарым падышанын улуу боорукерлигине жана ырайымдуулугуна болбосуз. Генерал Михаил Дититрович Скобелев 1876-жыл 26-июль"

Курманжан Сен эмне дедиң?

Абдылдабек Мен ага жооп жаздым.

Курманжан Кантин?

Абдылдабек "Улуу ураттуу Скобелев төрөгө!... Тынчтык жөнүндө сиздин жазган катыңызды алып, ыраазы болдук. Кудайга жана анын пайгамбарларына ишенген биз ушул мезгилге чейин силерге каршылык көрсөтүп келебиз. Бул иш сиз тараптан шартты бузгандык үчүн жасалып олтурат...

Курманжан Ооба, шартты бузушту.

Абдылдабек ...Мисалы: Жарым паша Насридинге Кокон хандыгын берип койгондугу менен, аны андан кайра Сибирге жөнөтүп жиберди. Ал эми сиз, генерал Скобелев так ошондой жол менен элге кадырлуу Абдырахман автобачыны жана бир нече биздин бийлерди кошуп, Коконго олтургузатын деп кур убада менен шартташып, анан аларды колго тушүрүп алгандан кийин, кайра Сибирге жөнөттүңүз.

Курманжан Буларды туура белгилепсиң, уулуң!

Абдылдабек ...Эгер сиз берген убаданы дайыма аткарсаңыз, анда биз такылдугубузду берет элек. Бирок жогорку себептер менен биз денебизден жапыбыз чыкканча сиздерге каршы күрөшөбүз. Биз көчтөнбүз, ошондуктан бизге эч кандай түктүн кереги жок, кудайдын берген даатын татабыз"

Курманжан Ооба бардыгы кудайдын иши менен.

Өмүрбек Кийинки күндөрү сатылган чыккынчылар көбөйүп кетти?

Абдылдабек Чегинүүгө аргасыз болдук. Кеңешиңизди бериңиз ана!

(Тыным) Аркы-терки басат).

Курманжан Бей-бечаранын бей күнөө каны акты. Өчөшкөндүн арты жатат. Кагылыштан кан өлөт, эриш бузулат. Өчөгүштөн өрт чыгат, эл бузулат.

Абдылдабек Өчөшкөндүк этес, өч алуу ана! Дин ислам, элдин эркиндиги үчүн.

Курманжан Оюң жакшы балам, Исламга зыян кылдык!

Абдылдабек Ал кандайча ана?

Курманжан Эл тагдыры башка уулут. Бул жерде орус менен исламдын ортосунда уруш болуп кетпедиби. Сен каршы аттанган хан кайда?

Абдылдабек Хан менен капыр биригип Парганага түн түшүрүштү.
(Үшкүрүп.)

Курманжан Абал чатагына айланып калды.

Абдылдабек Билет ана, биздеги бир эле максат... Ханды, капырды жок кылуу...

Курманжан Орус деген түптүү даулет. Аны жеңерге күчүң барбы?

Абдылдабек Калкымды сатып чеп тонго, калкыта казап болгончо... Душмандын жолун тосот. Өлсөк да Алайга киргизбейбиз. Этне дейсиңер туугандарым?

Курманжан Алды-аркасын карап акылга таразалагыла! Үч жылдан башта 20 миң кол чыкты эле, эми эки миңдей жоокерин калыптыр. Эр өлтүргөн эрдик этес, жер өрттөгөн жеңиш этес. Кекчилдик кетенгердик этес... (тыным) Козголоңчулар тоодон түшкөн селдей эле. Эми кумга сиңген суудай азайып баратат. Элдешкениңер дурус!

Өмүрбек Талчы бир талса кумга, көп талса сууга куят.

Абдылдабек Бирге миң, миңге сан кошулат.

Курманжан Эл коргойт деген кылыч калдап, каскак копчоп, калкан алат. Эми кайткыла! Кеч боло электе!

Өмүрбек Биз курал жаатынан тансык экенбиз, жеңе?

Курманжан Жылаңач калк эки ортодо кырылып жатпайбы? Курал алганга казнаңар барбы?

Абдылдабек Ана, "Казына казына этес, эл казына" Белимдеги курутду, чөнтөгүлдөгү пулутду сарптап уста жыйдырат. Көөрүк бастырып, тетир ийлетет. Доошу тапталып, сүмбө чойдураат.

Курманжан Сен го антесиң, а толун эл кантиет?

Абдылдабек Биз актыкка, ыйык ишке аттанганыбыз кайра кайтпайлы ана!

Өмүрбек Кайырдиндерге ишенбейли.

Курманжан (үшкүрө) Шарт аргасыз кылып олтуруат. Элди аял, орустар менен табышкыла!

Абдылдабек Жөнү жок багыныш, эр жигитке өлүп менен барабар!

Өмүрбек Багынсак башыбыз кетет.

Абдылдабек Эгер антсек кактап алат каныбызды, айдап кетет малыбызды, кишенге бут түшкөн соң, кимге айтабыз зарыбызды.

Курманжан Кол кайрыбай багынган, жоокерлерге тийбегин деген наакыл бар.

Абдылдабек Жоо аяган жаралуу. Газабат жолунда кылычымды
кынга салбайм. Кана, аттарды тарткыла жигиттер! Кеттик! Кош ана!
Сыртка чыгып кетет.

ҮЧҮНЧҮ БӨЛҮМ

АЛТЫНЧЫ КӨРҮНҮШ

1876-жылдын жалган курап айы. Фергана өрөөнү. Генерал
М. Д. Скобелевдин жасалгаланган иш кабинети. Анда Оң, Алай
аймактарынын картасы.

Согуштук кеңеш жүрүп жатат.

Скобелев Урматтуу тырзалар! Хандыкка каршы козголоңчулардын
кыйлылы улам басаңдап жатат.

Фон Кауфман Бирок, Курманжан датка чана анын балдыры
каршылыкты көп көрсөтүүдө. Тоодо согушуунун жолун жакшы билишет.
Ошондуктан ал келпир менен эртерээк татиле түзүшүбүз керек.

Скобелев Датканын Бухардын элирине, Кашкардык бектерине ал
тургай Британия королевствосуна чоң кадыры бар.

Фон Кауфман Ал башка мамлекеттегилер менен татиле түзүп
кетиши да мүмкүн.

Скобелев Улуу орус мамлекетинде да анын аброю чоң. Бардык жерде
аны акылман, сезиттал аял катары сыйлашат.

Фон Кауфман Алайлык көчмөндөрдөн алым алууга аракеттенген
Кудаяр хандын буйругун жокко чыгарган.

Скобелев Ооба, калкка жеңилдик берүү грамотасына ханды кол коюуга
аргасыз кылган дешет.

Фон Кауфман Ошондуктан тырзалар! Датка менен татиле түзүүдө
астейдилдикти жана чебердикти талап кылат.

Скобелев Кокон талкаланды. Кудаяр алдыбызга бүгүлүп келди.
Баласы Насырбекти убактылуу хан ордуна койдук. Бирок, ал да
козголоңчулардан жеңилип, өлкөнү таштап качып кетти.

Фон Кауфман Падышабыз Александр 2-"Кокон өлкөсү жоюлду. Анын
ордуна Фергана облусу түзүлүп, Россия каратагына киргизилсин!" деп
парман чыгарды.

Скобелев Анда улуу жеңиш менен сизди куттуктай берсек болот
тура.

Фон Кауфман Михаил Дмитриевич! Шашылбаңыз. Куттук айтуу
дагы эрте!

Скобелев Себебин уксак болобу, улуу урматтуу?

Фон Кауфман Абдылдабектин колун талкаламайынча Ферганада
согуш токтотулбайт.

Скобелев Анын жеңилишине бөркүңүздөй ишене бериңиз.

Фон Кауфман Бирок, Азиянын жапайы элин тез жеңебиз деп, офицер-

лерди, солдаттарды шыктандырган элек. А согуш, канча жылдан бери бүткөн жок.

Скобелев Беттегенин бербеген, өжөр калк экен. Ая тургай аялы да согушканды билет.

Фон Кауфман Улам аёсуз кан тогууларго өтсөк, чыгыш эли бизден үркөт.

Скобелев Кан токтосок жеңиш кечигет.

Фон Кауфман Михаил Дилитрович, урматтуул! Анткениңиз менен дүйнөлүк саясатта Россия айыпталат.

Скобелев Англия табалап, бизди каран турат.

Фон Кауфман Ошондуктан секин, жоошутуп, аядоого да өтсөк.

Скобелев Анткениңиз менен күтө берип, көп колдон айрылабыз.

Фон Кауфман Мырзал, иш биздин пайдабызга чечилип жатат. Ферганада колга алар таасирдүү адам кыл бар?

Скобелев Албетте, Курманжан датка улуу урматтуул!

Фон Кауфман Демек, колониянын эи таасирдүү адамы Азиянын чыгаан билерманы Курманжан датка биз менен шарт иеле түзөт.

Скобелев Ооба, туура айттыңыз, улуу урматтуул!

Фон Кауфман Өз ыктыяры менен Кокония кошуяду деп, дүйнө элине жүзүбүз жарык болот.

Скобелев Мырзалар, сиздерди алдыда боло турган "Алай экспедициясынын" маршрутун иштеп чыгууда пикириңиздерди уксак.

Фон Кауфман Абдылдабектин колу орун алган Күн-Элек айылынын жанындагы Жаңырык капчыгайында капитан Бекжандын отряды чабуул коет.

Скобелев Майор Ионовдун отряды Будаалык аркылуу Моло-Белден, же болбосо мына бул Ак-Кыздан ашып түшөт да Бүлөлү аркылуу алардын аркасынан чыгышат.

Фон Кауфман Мл, да. Бул жерлерде буктурла жокпу?

Скоблев Жок, Бул жалдуу алар, ойлоп да койбойт.

Фон Кауфман Мырзалар, ал жерге барууга жергиликтүү жол көрсөткөндөр пайдаланылабаса ашуулардын жана капчыгайлардын жолу татаал жана коркунучтуу.

Скобелев Бул план, терең изилденди.

Фон Кауфман Аныңыз туура, Абдылдабектин колуңун артынан калбай, куу жүрө турган капитан Кропаткин жетектеген биринчи Гүлчө колоннасы болсун.

Скобелев Талдык аркылуу Сары-Могол ашуусун ашып, Чоң-Алай өрөөнүнө түшүүчү экинчи колоннаны Шабдан Жантаев жетектейт.

Фон Кауфман Туура пландаштырылган.

Скобелев Үч-Коргондон Исфайрат капчыгайы аркылуу Тенизбай ашуусун ашып, Дароот-Коргон айылына барат.

Фон Кауфман Ага полковник Видгенштейн жетекчиликке бекитилдиби?

Скобелев Ооба. Аны үчүнчү Дарот-Коргон колоннасы деп атадык.

Фон Кауфман Экспедициянын маршруту туура иштелген. Бул опера-

цияга жетекчилик кылуу генерал Михаил Димитрович тырза, сизге тапшырылат.

Скобелев Макул, улуу урматтуум! Сиздерде суроо жокпу?

Фон Кауфман Экспедицияга 390 адамдан турган офицерлер, солдаттар тартылды.

Скобелев Ашуулар коркунучсуз, жаз келип, кар көчкүлөр ээрип кеткен. Татак-аш барган жерлерде кеңири.

Фон Кауфман Сиздерге, ийгилик каалап коюга, уруксат этиңиздер.

Скобелев Брахмат!

Фон Кауфман Бирок, урматтуу тырзалар! Бүркүт уялаган бийиктикте жашаган алайлыктар оңой жоо эмес экендигин эсиңиздерге салат.

Скобелев Алар, эч нерседен кайра тартышпайт.

Фон Кауфман "Кара мылтык" кыл мергендери арбын.

Скобелев Улуу урматтуум, анткениңиз менен бизде орус куралдары затбиректер, ок-дары арбын. Жеңишке ишене бериңиз.

Фон Кауфман Маакул. Жеңиш менен кайтышыңыздарды каалайт. Михаил Димитрович, сизди генерал-губернатордук кызмат күтөт.

Скобелев Падышага ак кызмат кылабыз.

ЖЕТИНЧИ КӨРҮНҮШ

Бозомук караңгылык. Курманжан секиде ойлуу, аяр басат. Сырттан Абдылдабек менен Өмүрбек кирет.

Өмүрбек Сиздин тилди албай. Сиз айткан акылга көнбөй... Ителги таанга тийгендей эле болдук.

Абдылдабек Күрөштөн баш тартканы турасызбы? Арбакка жалынып, ант кармап, кылыч тизип жалап чыкпадык беле?

Өмүрбек Кылыч тизип жаласаң да жардам жок. Арбак колдосу ушинтип Жаңырыктын чатына сүрүлүп отурбайт элек.

Абдылдабек Ушундай экенсиз да?... Бир тууганыңсыз, болбосо ушул сөзүң үчүн...

Өмүрбек Орустун күчүн баатдабаппыз. Чулу тетирдин алдында, кыргыздын "Кара көсөсү" түккө өтпөй калды.

Абдылдабек Жүрөгүңүз түшүп калган экен да. Биз көппүз. Кил көп болсо жеңиш ошонуку.

Курманжан Жеңиш күчтүүнүкү. Алар деңиз, силер көлчүк, деңиз чайпалса жер - сууну каптайт.

Өмүрбек Көлчүк эмес, чалчыкпыз. Бирибиз айды, барибиз сайды карап, курудук. Болбосо жыланды кумурска талагандай кылат элек.

Абдылдабек Жамандыкта акыл табат, башка тун түшкөндө баштап барат-деп ана, сизди огожо кылсак, кайдагы жотокторду айтып... Кана багыт берчү акылыңыз? Кана жардам?

Курманжан Бириң боор этип, бириң жүрөк толгот. Бир бармагың кессет экинчиң оруйт. Баш паанасыз элди затбирек оозуна кептебегиле деп эскерттисиз эле. Чийинден чыккан бейбаштыгыңардын арты кызыл-жаян болду. Тил албадынар, күдөн-күчтөн, бийликтен тайганың ушул.

Абдылдабек Сизден бийлик кеткени качан. Сөзүңүз эм болбой калган. Сиз, калк башындагы калыс эмес, кара жанын калкалаган... Сизден бийлик эмес, ыйтан кетти. Оруска дилиңизди буруп койдунуз.

Курманжан Те-йт! Көөдөңү сокур көпкөн уул! Бийлик эми, теңде да, сенде да эмес. Бийлик оруста. Ыйтанга сен катчы чаап кеттиң. Эл алдында эрдик кылмак түгүл, оруска кыр көрсөтүп, кылыч кармап эзленип... Акыры апаатка айланып, тынч элдин турмушу бүлүккө түштү. Кындан суурулган кылыч баш кесет. Кан жолунан кайра тарткыла.

Абдылдабек Эми кеч болуп калды.

Курманжан Орусту мылтык берип чекке кой деген. Эсиң барда этегинди жап! Эки баштуу бүркүт өпкөңдү үзө тебет. Сени ээрчиген эл кантет?...

Абдылдабек Ашуу ашып Катуу-Багытка Кашкарга барып, ататын достору доотайлардан кол, курал сурайбыз.

Курманжан Тили буру, дини бөлөк курал береби? Катчыңардын кардын жарып, ичиндеги баласын "Бурут"деп ыргытканда көпшүнүңөр сууйт.

Абдылдабек Орустардан ырайым кутпойт. Жеңиш колго тиймейинче, ататын ай тамгалау асабасынын алдында күрөшкөнүм күрөшкөн. Качсат да, кайрылып бир келээрм деген бышык.

Курманжан Качып кайда барасың? Кытайгабы? Ындыгабы? Оогонгобу? Алар сага эркиндик береби? Азаттык деп башыңды ажалга сайып, төшүңдү окко тосуп, кан төгүп жататын дейсиң. Калкың кайда калат? От кадыры суукта. Суу кадыры чөлдө, бар кадыр жокто, жар кадыры намыста, Ата Журт кадыры алыста.

Абдылдабек Элитдин эркиндиги үчүн, кашык каныт калганча каруулду казык башыңды токтоок кылат. Колундагы куралды таштабайт.

Курманжан Каныңды чапачтап төксөң да куралдын иши курал. Затбирек от бүрккөндө, караңгы эл кайда качат? Дагы айтам тизгиниңди тарт!

Абдылдабек Бүркүт аскада туулуп, астанда өлөт. Туулган жанга бир өлүм.

Курманжан Канатыңарды канга талбагыла, уча албай каласыңар!

Абдылдабек Бирөөңү катчысын чапкыча, элдин кайгысын тартат. Душманга кекти кетиргенче, денетден башты кетирген жакшы, апа!

Курманжан Каз-өрдөгү жок болсо,

Балыр каптап көл карып.

Калк кадырын билбесе,

Кайраттуу туулган эр карын...

Караңгы эл жарга, сууга капталабы?

Абдылдабек.- Душманга тоюн сунуп, тизелеп жашаганча, тик туруп өлгөн жакшы! Дин жолунда куран картаганбыз. Антымдан тансам:

Төбөсү ачык көк урсун,

Төбөсү туюк көр урсун,

Төшү туктуу жер урсун!

Ыйык жума каары урсун,

Абийиримдин анты урсун!
Касиеттин наркы урсун!
Аккан суунун шары урсун,
Астандын жарык таңы урсун,
Теңир тоонун каары урсун,
Ыйык Мекке шаары урсун,
Адилетикти агы урсун,
Адал даамдын баары урсун!
Адамдын сырын билбейин,
Асылды барктап кийбейин.
Антылдан тансам, акыретим айгине.
Кудайдан корккон жай күбө.

Курманжан.-Алда, балам ай! Тилимди албадын тилегиң соолот.
Көктүгүң таянып болбой калган экенсиң. Көк доолу!

Абдылдабек (чөгөлөп) Ана! Газават жолунда экөөбүздү
максатыбыз айрылыш болуп калды. Канчалык катуулукка барсаңыз да
мени тандап аяган жолудан тайгылта көрбөңүз? Кара каанырдан
жакшылык күтпөйт.

Курманжан Кайрыт калган кааныр эмес, кан күсөгөн кааныр.
Тилимди албадың, тиреген астаныңды таштасан да оруска тең келе
албайсың. Элди ийрип жатгырдай жааган окко, шыркыраган кызыл чокко
салбагыла! Мен оруска барам. (Чыгып кетет).

Күгүрөгөн туяктардын, күүлдөгөн көпчүлүктүн үндөрү.
Сырттан кары-мартан, аял-эркектер киришет.

1-абышка Оо, караламан калк! Бир никирге келели? Байбиче менен
кеңешели?

2-абышка Ой, кеңешкени элнеси? Орус бапты кыя чаккыча кеңеше
беребизби? Бар, же жок. Пешенеге жазганы.

1-кемпир Пешенеге менен куруп кал! Кайырдиндерге каршы
аттангыла деп угуучулар үймө-үй кыдырышып урөйүбүздү да учурушту. Деги
каяктагы балалар чыкты десең?

2-кемпир Урушуг менен утураң калгыр! Тынч жаткан калкка булук
түшүрүң... Алар жоолукканды эле чаап салып келатышыптыр дешет!

Аял Деги орустар адат кейпиндеги эле немелер бекен?

Кыш Э кара жаак! Элнеге учукпайсың? Деги эле сүйлөбөй калыпсың
да!

Аял И элне экен, ошол душтандын өлүгүн коройун! Элге тынчтык
бербеген немелердин арка-тойун алдыда калсын. Эки дүйнөдө жакшылык,
бетин көрбөсүн. Өзү билбесиң билгендин тилин албасын. Үйүнөн өлүк
үзүлбөсүн, оозунан кошок түшпөсүн. Шериги кырсык, көргөнү уруш болсун!
Башынан балакет түшпөсүн, этеги толорсугуна жетпесин, Ичээрине
татак, кийээрине кийим таппай калсын!

Сөөгү көтүлбөсүн, денесин ит жесин жаңы оо дүйнөдө тозокко барсын.
Көргөнү кыян болсун, тилим жылан болуп жүрөгүн чаксын! Душман
тилегинен тапсын! Оолтмин!

2-аял Кан кусун өлгүр. Кайсы, кусур урган, жөн жатпай элди жоолоп жаткан?

1-кнппи Орус менен барчылдашып калалы. Жерибизди тарттырып кул болбойлу?

2-кнппи Тек, келжиреген актак! Орус деген түптүү журт. Аттын түгүпөн да көп.

- Журт чубулдабагыла, Байбичеге, датка энебизге айталы! Акылын айтсын!

- Датка эне билсин!

- Оруска ортого түшсүн! Бей-күнөө элди бекер чаптырбасын!

- Эр булөөнү кобу наабыт болду. Элди байбиче калкалап калсын!

- Утай эне оруска барсын!

- Журт! Жүргүлө, датка энебизге айталы!

- Бизге тынчылык керек. (Сырттан Курманжан кирет)

Курманжан Оо, журтум. Силердин түдөөңөрдү түшүндүм. Силерден башым садага. оруска барам! Элдин кайгысын айтам! Уруштун азап-тозогу көңүлгө батты. элге тынчылык керек! Алар да, пенде түшүнөөр.

Үндөр Утай-эне, биз да сиз менен барабыз. Сизге кеп, кол тийгизбейбиз.

Курманжан Жок, калкым. Токтолкула чууну. пайдага турбайт. Орустун кыжырын козутат. Мен аларга тез жетейин. Аттарды алып келгиле.

Сахна карангы. Чагылган чарт-чурт этип, күн күркүройт. Каардуу согуп илеби. Ок атуулар, сүрөөн, чуу, онтоо, кыйкырык, Буурул караңгылыкта орттөнгөн үйлөр, качкан эл.

- Ура! Ура! Ура! Я алла! Я алла!

- Я ислат кодо, бабадин.

- Сок, Каапырды сок! Өлсөң шейит, өлтүрсөң шапаат...

Түн коюланат. Дүңгүрүгөн замбирек үндөрү. Тыгырап атылган, мыгтык үнү. Чуулдаган ок.

- Огонь! Огонь!... Вперед!... Вперед!

- Бейте бусурманов, Бейте дикарей!

- Не пожалейте! Бейти за Россию

- Вперед! Вперед...

Буурул караңгылык. Залдан чыккан орус солдаттары секини көздөй өтүшөт. Каршы-терини өлүп жаткан адамдар. Аскага илингендери бар. Кайгылуу музыка. Караан өлүп жаткандардын жүздөрүн эңилеп карайт. Кайгылуу залды беттеп басат.

Курманжан О жараткан!

Не деген түшкүл болот.

Өлүккө толуп кетти кокту-колот.

Бей күнөө пенделерди ата берсе.

Кырылып эл жоголот, журт жоголот.

Дармансыз элдин, эмне күнөөсү бар.

Эркиндик колго тийбей замана тар.
Акыйкат тагдырына токтобогон.
Маңдайда жатгырдай ок, аркасы жар.

О кудай!
Башкарабы дини бөлөк!
Же деги, табылабы арка-жөлөк.
Эр булөө, канчалаган набыт болду.
Жер күйүп, канчалаган кан төгүлөт.
Кой! Менин өз элимден эмнел артык?
Оруска кол берейин кайра кайтып.
Өтүңдөйү, суранайын, жалынайын?...
Бей күнөө эл кырылбасын...
Тынч жаткан жер күйбөсүн...
Энелер ыйын бассын.
Арбактар тынч жатсын.

Бозомук жарык. Муңга баткан Курманжан жалгыз.
Каршысынан орус офицери Ионов чыгат.

Ионов Айым, алансызбы?

Курманжан Орус төрө, таксатың эмне?

Ионов Датка айым, колго түштүңүздөр.

Курманжан Колго түшкүдөй колубузда курал барбы? Өз журтубуз
өзүбүзгө тарыйбы?

Ионов Падышага каршы чыктыңар.

Курманжан Биз падышага эмес, ханга каршы күрөштүк. Элди
кыргыздан сактоонун катында болдук.

Ионов Падышанын буйругун бузуп, жардыгына моюн сунбаган
балдарыңыз, куралын дале таштай элек.

Курманжан Падышага моюн сунгудай, биз анын букарасы боло
элекпиз.

Ионов Датка эне! Элдешкениңиз эңиңизге, балдарыңызга жакшы.
Падышалык бийлик, сиз менен сүйлөшүүнү көздөйт.

Курманжан Сиздердин, таксат... ошону билейин?

Ионов Мен Түркстандагы орус аскерлеринин башкы командачысы,
генерал Скобелевдин тапшыртмасы менен келдим.

Курманжан Искобул паша бизден эмнени каалайт?

Ионов Даткайым! Генералдын таксаты Алай айтагындагы эле эмес
бүтүн Кокон хандыгында тынчтык болуусун көздөйт.

Курманжан Биздин талабыбыз да ошол.

Ионов Эң жакшы. Анда орус аскерлерине каршылыкты токтотуу
жөнүндө өз жигиттериңизге буйрук бериңиз?

Курманжан Мырза! Оруска каршы күрөшүүнү жигиттерим
уюштурган жок. Аны Кудаяр хандын ээлидигине чыдабай бүт эл
баштаган.

Ионов Экинчиден Коконго баш ийген шаарлардын акитдери менен сүйлөшүп, Россияга букара болуп кошулуу жөнүндө макулдашасыздар?

Курманжан Анда, Искобул паша букаралыкка кабыл алат десе биринчи кезде ошол элдин мүдөөсүн аткаруу керек. Ал эми орусияга кошулуу жөнүндө демилге көтөргөндөр кимдер экен?

Ионов Бул жөнүндө капитан Шабдан Жаптаев жакшыраак айтып берет.

Шабдан Амансызбы, датка эне?

Курманжан Бар бол, баатыр!

Шабдан Сиз менен көрүшкөнү келдир, жеңе!

Курманжан А абдан жакшы. Өзүнчө келдиңизби, же булар мененби?

Шабдан Өзүбүзчө келгенге шарт болбоду.

Курманжан Мм.

Шабдан Орус түптүү журт. Ага каршы чыккандыгыбыз менен эч максатка жете албайбыз.

Курманжан Билет, бизге караганда аркалыктар оруска дилиңерди башта бербедиңер беле?

Шабдан Шарт ушундай Алытбек агабыз да оруска кол берүүгө ытала түзбөдү беле?

Курманжан Аның да ырас. Туу көтөрүп, журт бириктире албадыңар. Кол баштаган уулдарды колдободуңар...

Шабдан Жер алыс. Бириге албадык.

Курманжан А орустар менен кандай биригип кеттиңер?

Шабдан Аргасыздан. Бир чети хандын эзүүсүнөн кутулуш үчүн бугу менен сафыбагыш уруулары орусиянын каратагына өтүшкөн.

Курманжан Атиң ай! Бийлик, байлык деп жүрүп оң менен сол ажырылты көбөйдү. Калка болоор кыраандардын үтүтү акталбады. Эми ытала түзүп ынтымакташтырыш орустардын колунда калды.

Шабдан Көрө билдиңиз, датка айым! Коконду "кокуйлаткандардын" колу талкаланды. Эми журт тагдырын колго алыш сизде калды.

Курманжан Мырза, Сиз айткан эки уруу эч качан бүткүл кыргыз элинин атынан бүтүп кабыл ала албайт. Антүүгө алардын акысы жок. Бирок, Кокон хандыгынын эзүүсүнөн кутулуш үчүн орусиянын каратагына өтүштү өзүбүз жакшылап ойлонушубуз керек.

Шабдан Орус акитчилиги сиз менен жарашууну каалайт. Эгеси жок эл болбойт. Элди бир сиз сактап каласыз.

Ионов Генерал-губернатор сизге чоң ишеним көрсөтүп, жарашууну сунуш кылат. Эгер каршылык токтобосо аны колдогондорду катуу жазалоо күтүп турат.

Курманжан Жарашууга ким кепил болот.

Ионов Мен, датка айым.

Курманжан Атыңыз, улук төрө?

Ионов Мырзы Ионов.

Курманжан Сиздин чиниңиз кандай?

Ионов Майор, урматтуу айым.

Курманжан Ойунун төрө. Сиз менен элдин иши бүтпөйт. Корун тура-
быз иетиңиз жакшы. Сиздердин жөнөткөн пашанын өзү менен сүйлөшсөк.

Ионов Сиздин каалоңуздай болсун, урматтуу айым!

Курманжан Сүйлөшүүдө алдамчылык болбосун. Кокондо тынчтык
орношу үчүн биринчи кезекте жазалоо иши токтолуусу тийиш. Элге, менин
керт башыма кетсинткен сөз айтылбасын. Эки тараптын тең
кызыкчылыгы эске алынсын. Бизге койгон шарт бекем сакталса гана
барарыз. Буга Искобол пашанын оюу кандай экен?

Ионов Сиздин аманчылыгыңыз жана эскеркен шарттарыңыз боюнча
мен, кепилмин айым.

Курманжан Ойунун төрө! «Эр жигиттин сөзү өлгөнчө, өзү өлсүн!»-
дейт биздин элде.

Ионов Кам санабаңыз, датка айым. Сизге айып этпесениз собол?...

Курманжан Сураңыз, төрө!

Ионов Орустар менен достошобуз-деп такулдук берип, биз келгенде
Сафы-Колду көздөй жөнөгөнүңүз кандай?

Курманжан Айтып-дебей сиздердин жашаган жерге куралчан тили,
дили башкалар келсе, кантиээр элеңер, төрө?

Ионов Алибетте. Алибетте чочуп жатыркаматкыыз.

Курманжан Анда, чочугандыгыбыз үчүн күнөөлүбүзбү, Оенов төрө!

Ионов Элне уулуңуз, өзүңүз элин, жерин таштап Кабулга качты?

Курманжан Астанда жүргөн кыраан да, түнөгүн көздөйт. Ата
Журтуң кантип таштайт. Тууган энең барбы төрө?

Ионов Бар.

Курманжан Кайда?

Ионов Санкт-Петербургда жашайт.

Курманжан Элне үчүн өзүң менен бирге алып жүрбөйсүң, төрө?

Ионов Жыгылыштуутун айым, жыгылыштуутун.

Курманжан Жүрүңүздөр келишимди тагыраак сүйлөшөлү.

СЕГИЗИНЧИ КӨРҮНҮШ

Ош шаары эки элдин шарт-наамесин күткөн эл. Секиде
майрамдык маанайда кийинген орус офицерлери, жергиликтүү
элдин өкүлдөрү. Барабанда марштын күүсү ойнолот.

Сырттан Курманжан кайраттуу басып кирет. Алдынан
утурлай басып Скобелев чыгат.

Скобелев (тосуп алат) Келиңиз, келиңиз? Урматтуу датка айым!

Курманжан Өзүңүз келиңиз! Урматтуу азиз төрө! Элне болсо да үй
ээси биз.

Скобелев Кадырыңыз жан болсун, датка айым! Бул такулдашууга
азирети ак падышанын өзү мага кеңири укук берди.

Курманжан Жакиби болот. Эки эл, эки диндин ортосунда
ынтымакчылык болуусу тийиш.

Скобелев Туура айттыңыз, датка айым!

Курманжан Жергиликтүү элдин жашоо тиричилигине, туткан динине кысым көрсөтүлбөсүн!

Скобелев Ал тараптар шарт-наамеде көрсөтүлгөн. Биз эки элдин ортосунда достукту чыңдайлы деген максаттабыз.

Курманжан Ооба, биз да достукту бийик туткан каякпыз. Менин кадырлуу байым, Алымбек датка да сиздер менен достошуп, татырлашууну көздөгөн эле.

Скобелев Андан кабардарбыз. Датка айым, сизге суроо?

Курманжан Ооба, сураңыз.

Скобелев Бизге каршы чыгышыңардын себеби, эмне эле?

Курманжан Дилибиз булганбасын, жергиликтүү калкка үстөмдүк болбосун дегенбиз.

Скобелев Албетте, албетте, ал ырас.

Курманжан Менин суроом?

Скобелев Сураңыз

Курманжан Паргана жерине келип, элди баш ийдирүүнүн себеби, эмне эле?

Скобелев Дүйнөдөгү эл ири Англия өндүү мамлекеттердин кол салуусунан сактоо. Мамлекеттик чек араны бышыктоо.

Курманжан Бул ишти, согушсуз бүтүрүүгө болбойт беле?

Скобелев Болбойт. А силердин хандыкка каршы көтөрүлүштүн максаты эмне эле?

Курманжан Кыргыз-кыпчак өз алдынча өлкө болуп, Бухара эмиринин бийлигинен бошоп чыгуу. Эркиндик алуу.

Скобелев Датка айым. Россия бийлигинин максаты да так сиз ойлогондой. Ички касташууну жоюп, кокониянын карамагынан сиздерди бошотуу.

Курманжан Жок, улук төрө! Бул жерде адилеттик болбой калды.

Скобелев Датка айым! Бир нерсени мен сизге алдын ала билдиргим келет.

Курманжан Айтыңыз, улук төрө!

Скобелев Россия империясынын улуу падышасы Александр экинчи сизди "Кыргыз канышасы" деп билет.

Курманжан Каныша?

Скобелев Ооба, каныша!

Курманжан (залга кайрылып) Кайдагы каныша? Элди силер басып турганда.

Скобелев Кут болсун, канышалык наам!

Курманжан Кургак наам. Канышалыкка мамлекет кана?

Скобелев Датка айым, биздин падышанын жардыгы мына. Биз сизди мындан соң Каныке деп тааныйбыз.

(Скобелев келип падышалык таажыны кийгизиңи, атайын кат салынган папканы берет.)

Курманжан Ырахмат, төрө (залга) Мунусу салган тогого болду.

Скобелев Датка айым. Балдарыңызды чакырыңыз, эски кекти унутушалы,

Курманжан "Тай туйлап, үйүрүнөн кетпейт" деген. Балдарым келет.

Скобелев Абдылдабекке да биздин пейил кенен. Азиретти ак падышабыз кечирит кылат. Абдылдабектей уул тарбиялаган сизге ырахмат. Ал, элин-жерин коргогон баатыр, элдин уулу. Орус элинде элдик баатырларды эстен чыгарбай эстелик коюшат. Сиздер да Алайдын багынбас бийик чокуларын Абдылдабектин аты менен атоонуздап тийиш.

Мм, да. Аны келечек көрсөтөт.

Курманжан Искобул паша, Абдылдабектин жүзү бар уялды, жүрөгү бар коркту. Ошон үчүн кетти. Ал эти келбейт. Элинен, жеринен, бийлигинен ажыраган бир качкын. Качкынды ким эрчийт эле.

Скобелев Айым. Эти негизги ишибизге өтсөк.

Курманжан Оенов деген жардамчыңызды жөнөтүпсүз. Сүйлөштүк. Айтар талабым, карапайым калктын күнөөсү жок. Согушту токтотуңуз? Парганада кан аёсуз төгүлүп жатат.

Скобелев Көтөрүлүш, козголоң... согуш. Мында орус армиясынын күнөөсү жок.

Курманжан Орус келгиндери жер-сууну алып, ачарчылык каптады. Дин ислам салты тепселди. Жазыксыз катын - бала өлтүрүлүп жатат.

Скобелев Ал согуш мыйзамы, датка. Өлүм болбой жеңиш болбойт.

Курманжан Жеңиш, жеңиш болгудай, калк оруска кол көтөргөн жокко, төрөт! Айыңдар чабылып колго түшкөндөр жазаланып, Шабырга айдалып жатат.

Скобелев Биз татлекет кызыкчылыгын көздөйбүз. Бейбаш тополоңчуларды тартипке чакырабыз.

Курманжан Искобул паша. Мен сизден суранатын? Айыпсыз элди кырбагыла? Бизге тынчтык керек? Кан төгүүнү токтот деп келдим. Каралаган калктын талабы да ушул. Эл уруштан чарчады. Элди аягыла? Эл үчүн башымды тартуу кылам.

Скобелев Макул, Каныке айым. Сиздин талабыңыз алибетте, орундалат. Ал үчүн шарт-наамега кол коюлу. (Курманжан колун көтөрөт. Жипиг шарт-наамени алып келет. Датка кош колдоп Скобелевге сунат, генерал ийилип келишимди алат. Ал да Курманжанга келишимди сунат. Экөө илгери басышат.)

Курманжан Акыры бир тынымга... Ооба, эркин дем алууга мүмкүнчүлүк бергилечи? О кудай, бул жазакбы?

(залга жакындап басат)

Аргасыз кол коюлун. Жеримде кан акпасын, өрт чыкпасын. Момун эл тынч жашасын. Ак паша калка болсо, сырттан жоо кол салбаса, Орустун илими жукса. Карадан акты таанып, жаштар өсүп, элибиз эл болуп, жерибизге ылайык тынчтык орносун. Келечек мени жектебегиле! Картаган ислам динибиз, илгертен калган салт, ак дилибиз, ыйтаныбыз таза болсун!

Скобелев Келишим кагаздары даяр. Кана окугула!

Орус катчы Кокон өлкөсүнүн орусияга кошулушун эки тарап тең туура табат. (Курманжан баш ийкейт.)

Кыргыз катчы Жергиликтүү калктын туткан динине каада-салтына кысым болбосун.

Скобелев (Бап иткейт) Динге кысыл болбойт.

Кыргыз катчы Козголоңго катышкандарды, калкты жазалоо токтойт.

Орус катчы Ооба, жазалоо токтотулат.

Кыргыз катчы Колго түшкөндөр азаттыка чыгарылат.

Орус катчы Бул талап да бар.

Кыргыз катчы Качкан эл өз жерине кайтып тынч тиричилик өтүшүнө уруксат берилет.

Орус катчы Уруксат берүү, белгиленген.

Кыргыз катчы Өлкөнүн калкына кам көрүү, башка мамлекетердин кол салуусунан сактоону орусия мамлекети өзүнө алат.

Орус катчы Бул талап да толук жазылган.

Кыргыз катчы Илим-билимге, окутуу ишине кам көрүлөт.

Орус катчы Бул суроолор да белгиленген.

Скобелев Каныке айым. Шарт наама өтө сабаттуулук менен так даярдалган. Сиздин талап толук орундалат.

Курманжан Жалпы жөнүнөн эл мүдөөсү үстүртөн берилди.

Скобелев Эки эл тинтип достошуп олтурган соң калган талаптарды биз дайыта кабыл алабыз.

Курманжан Айтканыңыз келсин, мырза Искобул паша!

Скобелев Эки эл ортосундагы түзүлгөн тынчтык келишим менен кутуктайт сизди, каныкей айым!

Курманжан Бүгүндөн баштап Паргана эли оруска каршы күрөшүүнү токтотот.

Скобелев Бул маселеге мен аябай кубанып турат.

Курманжан Ооба, жеңиш силердики, кубансаңыз болот. А биз ыйлап кетишибиз керек.

Скобелев Ха-ха-ха. Каныке айым тамашалабаңыз.

Курманжан Ишеним катары белгилдеги болот канжарды коет.

Скобелев Мунуңуз Кокониянын жети шаарынын ачкычына тете, урматтуу айым! Бул ишиңиз өтө акылмандуулук. Сиздин ишке таазим кылат. Келишимге кол коюп, күбөлөндүрөбүз.

(Скобелев кол коет, Курманжан мөөрүн басат)

Скобелев Каныке айым, биз тараптан да шарттарды коюуга кандай дейсиз?

Курманжан Айтыңыз төрө!

Скобелев Жер которуп келгендерди отурукташтыруу, пайдасыз жаткан жерлерди өздөштүрүү пахта эгүү, завод-фабрикаларды куруу.

Курманжан Тоо эли көп куушурбай, ойдуңду урунгула. Тоо тарапка аралашпагыла. Малдын жаны тоо менен. Кыргыздын тиричилиги мал менен.

Скобелев Жакшы болот, айым! Бирок, жалаң мал менен болуп, анын желинин ээли, жүнүн кийип жүрө бербестен бизге жакын ойдуңга түшкүлө! Бирге иштейли.

Курманжан Искобул паша! Аны убакыт көрсөтөт. Көңүлгө жакса аны да үйрөтөбүз.

(Экөө бири-бирине кол беришет. Скобелев колун көтөргөндө адьютант сарнай алып келет. Курманжап кызыл кымкап тон жабат).

Скобелев Кут болсун, урматтуу айым! Биздин азирети ак нашанын улук ыраакылы менен сизге "Орус аскеринин генералы" деген аскердик чин берилди. Оз өлкөүздөгү эң бийик баркыңызды тындап ары да көтөрүп, сизге "Кыргыз ханышасы" деген урматтоо ылайык табылганын калың калкка жарыялап коюну өз вазифат деп эсептеймин.

Улуу Россиянын падышасы сизди "Кыргыз каныкеси" деп билет. Матлекеттик казынадан ай сайын 300 сот айлык төлөп турууга буйрук берилди. (булрукту тапшырат)

Курманжап Урматтуу улук, генерал! Мага атак-даңк зарыл эмес. Журт тынчтыгы болсо, журттун ичинде балдарым, урпактарым жатандыктан алыс болушун каалайм. Ыраазылыгын улук пашага!

Кыргыздын салтында кадырлуу тейтанга тон жаап, ат мингизген. Сыртта сизге арналган Алайдын аргытагы жабдыгы менен турат. Эки элдин достугу түбөлүктүү болсун!

Скобелев Эки эл бир туугандай ынтымактуу болсун!

Курманжап Искобул паша, жакшылыктын ырытына бизге келип, ак ичиңиз!

Скобелев Каныке айым! Алдым бизден даат татыңыз!

Курманжап Ыбрахмат, генерал мырза! Сиздин адилеттигиңизге, кудайга, азирети пашага дайыма тооп кылат!

Скобелев Урмат, Каныке айым! Мунуңуз чоң сый! Биз сизди терең урматтайбыз. Кадырыңыз калкыңызга эмес бизге да тоолордой бийик.

Курманжап (Элге кайрылат) Оо кадырман калкым! Жарыл паша бизге убада берди. Кан төгүү токтотулду. Коркпогула! Үркпөгүлө! Үйүңөргө, элге баргыла! Орус калкы бизди алдабайт.

Эл Сүйүнчү! Сүйүнчү! Эл-журт, туугандар! Казак, өзбек, кыргыз, тажик, түрк, татарың ук! Согуш токтоду! Тынчтык! Тынчтык келди! Тынчтыкты бизге датка небиз алып келди! Көп жаша касиеттүү Утай эне! Байбиче-каныша! Каныша тынчтык алып берди! Сүйүнчү! Сүйүнчү! Тынчтык! Тынчтык!

Курманжап Оо, эл-журт, калайман калк! Журт камы үчүн өлүгө башын сайган азататтарыбызды эч качан унутпайлы! Дин болбойлу! Дил болбойлу! Ата Журт тамысын туу кылган эр балдар бизде көп болсун! Бу тиричиликте адат лөгүнүн уясы-алтын баалуу энелер ак сүтүбүзгө кошуп, алдейлеп өстүргөн чүрпөлөрүбүзгө адилдиктин, бакыт-достуктун ширесин эпизели! Тынчтык, бакыт каалаган эне тилеги дайыма кабыл болсун!

Оо-ми-ийин!

1990-жыл. Корул айыыы.

С. Жетимишов

КЫРГЫЗ КАНИКЕСИ

Редактор: **К. Ташбаев**
Тех. редактор: **П. Раимбердиева**
Корректор: **Г. Караева**
Сүрөтчү: **С. Кайбулдаева**

Терүүгө 15. 02. 1999 ж. берилди. Басууга 22. 04. 1999 ж. кол
коюлду. Кагаздын форматы 60x84 1/16. Көлөмү 2,5 басма
табак. Буюртма № 1640

Ош облустук басмаканасында офсеттик ыкма менен
басылды.

Ош шаары. Курманжан Датка көчөсү-209

АО «Ош областтык басмакана» полиграфиялык кызмат көрсөтөт

- Жумшак, калың катуу тыпштуу китептерди
- Күндөлүктөрдү, класстык журналдарды, дипломдорду, күбөлүк наамаларды, адрестик папкаларды, күбөлүктөрдү, визиткаларды
- Афишалык плакаттарды, кооз түстүү этикеткаларды
- Бланкалык продукцияларды, скоросшивателдер, кагаздар үчүн папкаларды, чакыруу каттарды.
- Жазылууга «40» томдуу «Эл адабияты» китептерди
- Кызмат көрсөтүүнүн бардык түрлөрү базар баасынан төмөн турат.

Төлөм каражаттары ар түрдүү

Биз менен кызматташууга жеке авторлорду, ишкерлерди мекеме ишканаларды чакырабыз.

**АО «Ошоблтипографиясы» сиздер үчүн
кызматта!**

